TRAFIKVERKET

Väg 77 Uppsala länsgräns – Tpl Rösa

Delen Eknäs – Tpl Ledinge

Norrtälje kommun, Stockholms län

Kulturarvsanalys

2020-11-09

Objektsnummer: 107256

Trafikverket
Postadress: 171 54 Solna

E-post: trafikverket@trafikverket.se

Telefon: 0771-921 21

Dokumenttitel: Väg 77 Uppsala länsgräns – Tpl Rösa, Delen Eknäs – Tpl Ledinge Kulturarvsanalys

Författare: Karin Beckman-Thoor (Kraka kulturmiljö AB), AFRY

Dokumentdatum: 2020-11-09
Ärendenummer: TRV 2014/96335

Version: 0.1

Kontaktperson: Alexander Dufva, Trafikverket

Fotografier/illustrationer: Kraka Kulturmiljö AB

Omslagsbild: Vägen mellan Rimbo och Ledinge förbi Söderby, som anas till höger i bilden. Söderby är en välbevarad bymiljö med många fina äldre hus i ett framträdande läge mitt i det öppna landskapet.

Innehåll

1. INLEDNING 5

1.1. Kulturarvsanalysen 7

1.2. Uppdraget 7

2. UPPLÄGG OCH GENOMFÖRANDE 8

3. KULTURHISTORISK BAKGRUND 9

3.1. Yngre stenålder – landskapet tar form ca 4000 f. Kr – 1800 f. Kr. 10

3.2. Bronsålder och äldre järnålder – från boskapsskötare till organiserat jordbruk ca 1800 f. Kr. – 400 e. Kr. 11

3.3. Yngre järnålder – en stormannabygd växer fram, ca 400 e. Kr. – 1050 e. Kr. 13

3.4. Medeltiden – kyrkor, sockenbildning, sätesgårdar och byar med en gemensam utmark, ca. 1050 - 1527 15

3.5. Nyare tid – från 1527 och framåt - centrala jordbruksbygder – perifer utmark och småindustrier 16

4. FÖRUTSÄTTNINGAR KULTURARV - UTGÅNGSPUNKTER 20

4.1. Lagar och föreskrifter för hantering av kulturarv 20

4.2. Riksintresseområden för kulturmiljövården 22

4.3. Kommunalt uppmärksammade kulturmiljöer 23

4.4. Fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar och möjliga fornlämningar 23

4.5. Bebyggelsen 23

4.6 Kommunikationsmiljöer 24

5. FÖRUTSÄTTNINGAR OCH REKOMMENDATIONER FÖR VAL AV VÄGKORRIDOR 26

5.1 Riksintresseområde för kulturmiljövården 27

5.2 Kommunala kulturmiljöer 27

5.3 Fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar och möjliga fornlämningar 27

5.4 Kyrkomiljöer 29

5.5 Bebyggelse 29

5.6 Kommunikationsmiljöer 33

6. KULTURMILJÖVÄRDEN 34

6.1 Kriterier för bedömning av värdet 34

6.2 Kriterier för bedömning av effekter 34

7. VÄRDEFULLA MILJÖER – SAMLAD BILD INOM VÄGKORRIDOREN 35

8. DE VÄRDEFULLA KULTURMILJÖERNAS SÅRBARHET, REKOMMENDATIONER OCH PÅVERKAN 36

9. SAMLAD BEDÖMNING 37

10. REFERENSER 38

1. Inledning

Väg 77 går från E4 öster om Knivsta till trafikplatsen Rösa vid E18. Vägen är en viktig förbindelse mellan Arlanda/Uppsala/Mälardalen och Norrtälje/Kapellskär. På vägen passerar den genom Gottröra, Rimbo och Finsta. Väg 77 går genom ett jordbrukslandskap med höga kultur- och naturmiljövärden, längs sjöar, vattendrag och genom skogsområden. På delen inom Stockholms län har vägen låg vägstandard samt, sett till vägkategorin, låg högsta tillåten hastighet. Vägen är smal, ca 6-6,5 m, och krokig samt har delvis nedsatt hastighet till 50 km/tim. Gång- och cykeltrafiken är delvis separerad inom samhällena men i övrigt är gående och cyklister hänvisade till väg 77. Trafikflödet uppgår till mellan cirka 3 900 och 6 200 fordon per dygn. Enligt trafikprognoser för 2040 kommer trafikmängderna att öka betydligt jämfört med idag. Boende längs vägen berörs av trafikbuller och vägen utgör också en barriär i området.

Den delsträcka som behandlas här berör ett utredningsområde från Eknäs, väster om Långsjön, till Ledinge och Rösa trafikplatser där väg 77 ansluter till E18, se figur 2. Utredningsområdet som studerats inför val av korridor är väl tilltaget och är cirka 16 km långt och 4 km brett, området är närmare 60 km^2 stort. Området har studerats tidigare uppdelat på två etapper med beteckningarna etapp 2 och etapp 3.

Delar av sträckan ska dras om i nytt läge och resterande byggas om i eller invid nuvarande sträckning. Utöver detta ingår även vissa kompletterande åtgärder och följdåtgärder som behövs på grund av ombyggnaden. Ändamålet med projektet är att förbättra standarden (framkomlighet, trafiksäkerhet och tillgänglighet) för godstrafiken och näringslivets transporter samt minska vägens påverkan av boendemiljöer. Trafiksäkerheten och tillgängligheten kommer även förbättras för övriga trafikanter.

Kulturarvsanalysen ska fungera som underlag till samrådshandling för val av lokaliseringsalternativ gällande väg 77 på delen Eknäs – trafikplats Ledinge.

Figur 1. Orienteringskarta, väg 77 från Uppsala till Norrtälje.

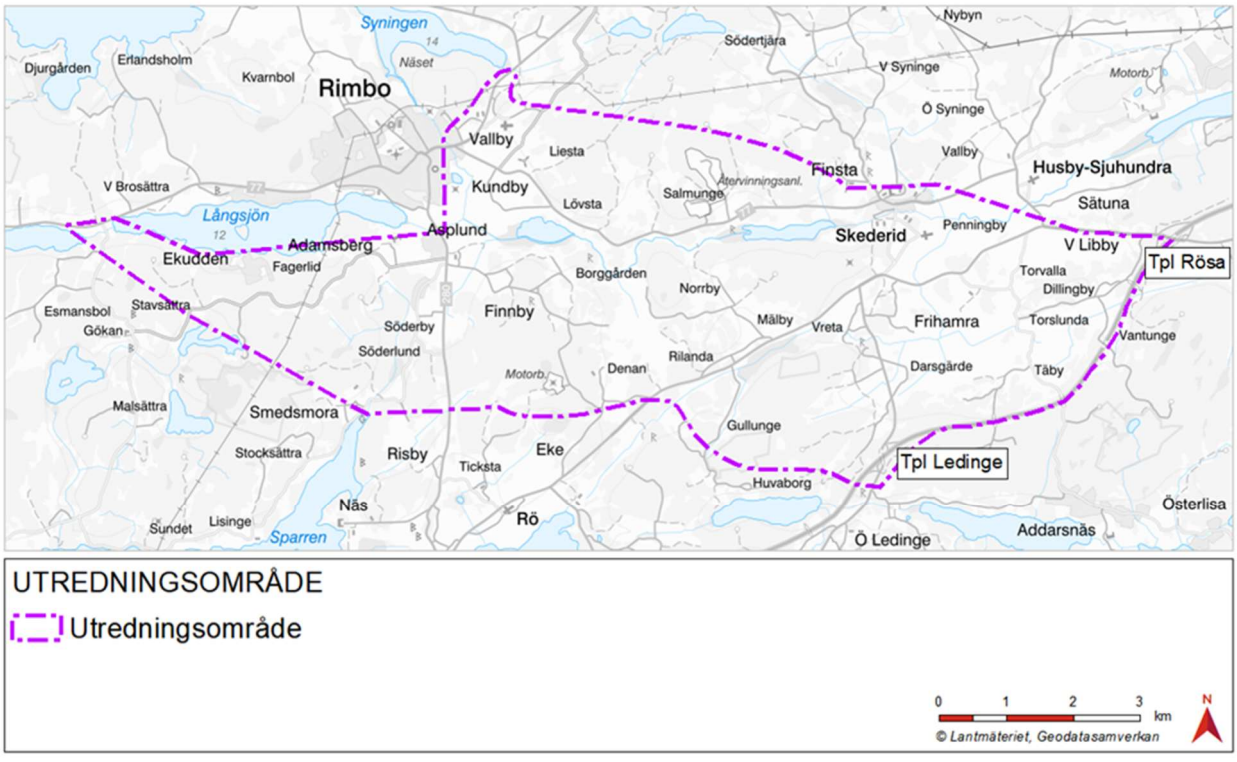

Figur 2. Utredningsområde

1.1. Kulturarvsanalysen

Kulturarvsanalys ska belysa förutsättningar avseende kulturarv och kulturhistoriska värden. Den ska bidra till att väglinjen utformas så att det leder till en god lösning och ett gott omhändertagande av kulturmiljön. Kulturarvsanalysen ska behandla känslighet, konsekvenser för kulturmiljön samt behov av åtgärder för att minska påverkan på kulturmiljön. Den ska även kunna användas som ett underlag för landskapsanalys och upprättande av MKB.

Väg 77 följer en dalgång med sjöar och åar som varit ett viktigt kommunikationsstråk sedan bronsålder och fram till idag. Dalgången har bundit samman Uppsala med Östersjön och har troligen varit en del av Långhundraleden, en farled under yngre järnålder, mellan Östersjön och Uppsala. I området finns många fornlämningar. Aktuell delsträcka berör två riksintresseområde för kulturmiljövården; Skedviken – AB85 och Skederid-Husby-Sjuhundra - AB 82. Sträckan berör fem kulturmiljöer som pekats ut på kommunal nivå samt kan påverka tre indirekt.

Arbetet har omfattat flera led, inledningsvis utfördes arbetet med digitala underlag för att sedan omfatta textframställning och mer detaljerade underlag. Kulturarvsanalysen presenterar den kulturhistoriska bakgrunden för ett större område, initialt arbetsområde, som studerats inför val av vägkorridor. Den övergripande historiska exposén bildar utgångspunkt för arbetet med val av korridor när kulturmiljöernas värden och sårbarhet fördjupas och preciseras. Konsekvenser av en vägdragning behandlas och det beskrivs förslag på åtgärder.

1.2. Uppdraget

Kulturarvanalysen ska beskriva förutsättningar och värdefulla kulturmiljöer och lämningar inom utredningsområdet. Underlaget ska skapa förståelse för val av vägkorridor och beskriva de kulturhistoriska aspekterna. Arbetet ska kunna användas i olika GIS-underlag och sammanställas i en egen rapport, ett PM, som ska integreras och samverka med övriga underlag.

I arbetet ingår att integrera resultaten av den arkeologiska utredning som behandlar området. Beroende på korridorval kan det behövas en kompletterande arkeologisk utredning.

Kulturarvsanalysen ska vara av ett sådant djup att den underlättar processen med att ta fram väglinjer. Arbetet ska innebära en fördjupning och bygga vidare på tidigare utförd kulturarvsanalys.

2. Upplägg och genomförande

Beskrivning och analys av kulturmiljön utgår från tidigare utförda kulturarvsanalyser och befintliga kunskapsunderlag. Analysen har omfattat en byråmässig genomgång av arkiv och källmaterial samt resultaten av de arkeologiska utredningar som utförts inom delar av området. Arbetet följer Trafikverkets dokument E3.10.

I arbetet används även Norrtälje kommuns riksintressebeskrivningar från 2016 samt digitaliserade bebyggelseinventeringar från 1970, tillgängliga sedan förra året. I arbetet ingår även att besiktiga området för att validera befintliga underlag.

Arbetet genomförs i följande ordning:

- De kulturhistoriska förutsättningarna samlas in genom befintliga underlag och sammanställs som en GIS-analys. Vid behov kommer tidigare studier av historiskt och ekonomiskt kartmaterial från lantmäteriets kartarkiv att fördjupas och kompletteras i förhållande till den föregående kulturarvsanalysen.

- En förutsättningsanalys tas fram till workshop 1.

- I arbetet ingår att lämna underlag till den som ansvarar för landskapsanalysen då den ska integrera underlagen från kulturarvsanalysen i sitt arbete.

- Den tidigare genomgången av nationella, regionala och kommunala kulturmiljöer samt värdefull bebyggelse kompletteras och fördjupas.

- Fornlämningsbilden diskuteras och kompletteras med resultat från den arkeologiska utredningen.

- I arbetet ingår en besiktning i fält för att validera den byråmässiga studien och för att bedöma kulturmiljöernas känslighet och påverkan på dessa.

- MKB-del som omfattar sårbarhets-/ känslighetsanalys och en vägs eventuella påverkan på/konsekvenser för kulturmiljön.

- Förslag på åtgärder för att stärka och bibehålla de kulturhistoriska värdena tas fram.

- Arbetet sammanställs i form av en rapport med fokus på kartillustrationer och bilder som levereras digitalt.

3. Kulturhistorisk bakgrund

Inför utformningen av en ny väg är det av stor vikt att känna till alla de delar som tillsammans utgör områdets kulturarv och mer specifikt de kulturhistoriska komponenter som präglar området och gett form till den kulturmiljö vi möter idag. Komponenterna omfattar fornlämningar, byggnader och markanvändning samt hävd och traditioner som formats av samhällelig organisation, näringar och behov. Tillsammans bildar dessa delar den kulturhistoriska bakgrunden.

När det gäller de olika förhistoriska perioderna så presenteras bronsålder och äldre järnålder ihop då dessa perioder till delar har gemensamma nämnare. Från bronsåldern finns det många tydliga lämningar medan äldre järnålderns lämningar är mer svåridentifierade. Genom inventeringar och arkeologiska undersökningar vet vi att äldre järnålderns fornlämningar uppträder som en fortsättning i terrängen av bronsålderns bosättningar. Yngre järnålderslämningar är många och lätta att identifiera.

För att förstå de förhistoriska epokerna och kulturlandskapets utveckling är det viktigt att behandla fornlämningarna som miljöer, inte som enstaka objekt, vilket idag ses som ett förlegat synsätt. I följande avsnitt om bronsålder, äldre järnålder och yngre järnålder har fornlämningarna bundits ihop till fornlämningsmiljöer, en kontext där de ingår och utgör viktiga delar för förståelse av just denna miljö. En fornlämningsmiljö är inte synonymt med en värdefull kulturmiljö, även om några sammanfaller med riksintresseområden för kulturmiljövården eller kommunalt utpekade kulturmiljöer. De sammanhållna fornlämningsmiljöer som visas i kap. 3.2 och 3.3. är en traditionell analys av fornlämningsbilden i området.

Målet med att lyfta fram fornlämningarna som miljöer är att de ska förstås som sammanhållna, komplexa miljöer och inte som enskilda objekt. Om en fornlämningsmiljö delas upp genom en barriär eller om en del av den försvinner genom en exploatering så kan upplevelsen och förståelsen av den försämras. När arbetet med väg 77 fortsätter, med studie av vald korridor, så kommer de fornlämningsmiljöer som berörs att presenteras mer utförligt. I kapitlet beskrivs även bebyggelse.

Korridoren berör från väster till öster Rimbo, Närtuna, Rö, Skederid och Husby-Sjuhundra socknar. Utredningsområdet går genom centrala jordbruksbygder och nära flera sockencentrum med kyrkomiljöer. Dalgångens framväxt hör samman med landhöjningen och präglas av sjöar och vattendrag som bundit samman Uppsala-trakten med Östersjön.

3.1. Yngre stenålder – landskapet tar form ca 4000 f. Kr – 1800 f. Kr.

Östra Uppland, med Roslagen, är ett ungt landskap, stora delar torrlades först efter Kristi födelse. Runt 4 000 f. Kr. torrlades de högsta höjderna i området, en höjd norr om Liesta och höjden vid Gammelbyberg i söder. Tusen år senare hade landskapet förändrats i stor utsträckning, det fanns nu flera större öar och området hade förändrats till ett skärgårdslandskap med nära kontakt med det öppna Östersjöhavet. Perioden 4000 – 2000 före Kristus, kallas för yngre stenålder, och var den period då människan blev bofast och började odla. I östra Uppland finns flera fyndrika strandnära boplatser från denna tid, från den gropkeramiska traditionen, vars huvudnäringen varit sälfångst. I området finns några stenyxor som visar på de äldsta bosättningarna i området. De anger att det finns boplatser från stenålder i Rimbotrakten.

Krönen och sluttningarna av de två grusåsar (Rimbo-Rösa-åsen och Skederidsåsen) som skär genom området bör ha varit attraktiva för bosättningar. Platser där det borde kunna finnas stenåldersboplatser är höjden öster om Rimbo kyrka, skogsmarken söder om Finnby och skogen mellan Gullunge och Gammelbyberg.

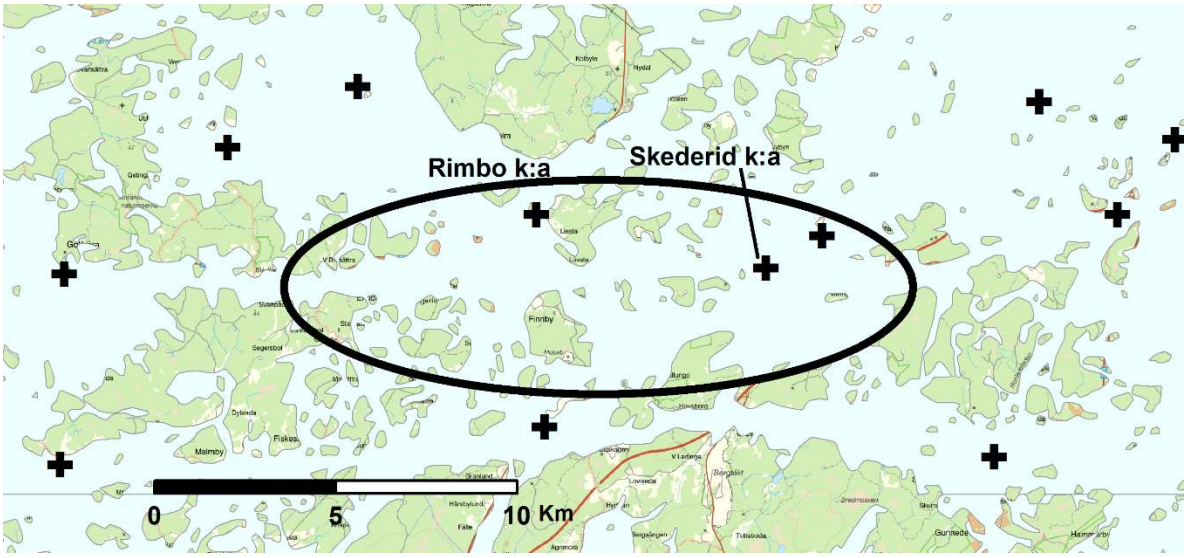

Figur 3. Bilden visar strandlinjen 3 000 f. Kr. samt området för de alternativa vägkorridorerna. Vid 4 000 f. Kr hade det torrlagts ett antal kobbar, dagens högsta höjder, och området hade karaktär av en ytterskärgård. Runt 3 000 f. Kr. har det växt fram ett skärgårdslandskap med nära kontakt med Östersjöhavet. Vid denna tid, mellersta delen av yngre stenålder, fanns det några större öar i området. Korsen markerar kyrkorna i området.

3.2. Bronsålder och äldre järnålder – från boskapsskötare till organiserat jordbruk ca 1800 f. Kr. – 400 e. Kr.

Unders bronsålder blir Roslagen och området från Norrtälje till Uppsala till fullo koloniserat. Landskapet var öppet och betat och präglades av sjöar och långsmala havsvikar kantade av sluttningar med lerjordar och sandiga marker. Bosättningarna låg ovanför lerjordarna i kanten av moränhöjderna. På den höglänta marken hade man små, extensivt nyttjade åkrar och i sluttningen ner mot vattnet betade boskapen. Bronsålderns ekonomi baserades till stor del på boskapsskötsel med nötkreatur, får och getter, samt grisar. Spår från dessa bosättningar märks genom gravar i form av rösen och stensättningar, skärvstenshögar är avfallshögar som visar var boplatser legat och till miljön hör även hällristningar som berättar om dåtidens kult. I området finns flera hägnade berg, en form av kultplatser som ibland tolkats som fornborgar. Ibland har denna typ av kultplatser från bronsålder byggts på och använts som fornborgar under järnålder. Tistelkullen västnordväst om Rimbo är en central kult- och gravplats för Rimbotrakten. Darsgärde fornborg är ett exempel på en fornborg som togs i bruk redan under bronsålder, kanske gäller detta även för Borgbackens fornborg. Viktiga bosättningsområden är Tistelkullen-området vid Rimbo, Lövsta norr om Kundbysjön, Söderlund, Skederidsåsen, Mälby-Norrgården och Torvalla-Löten.

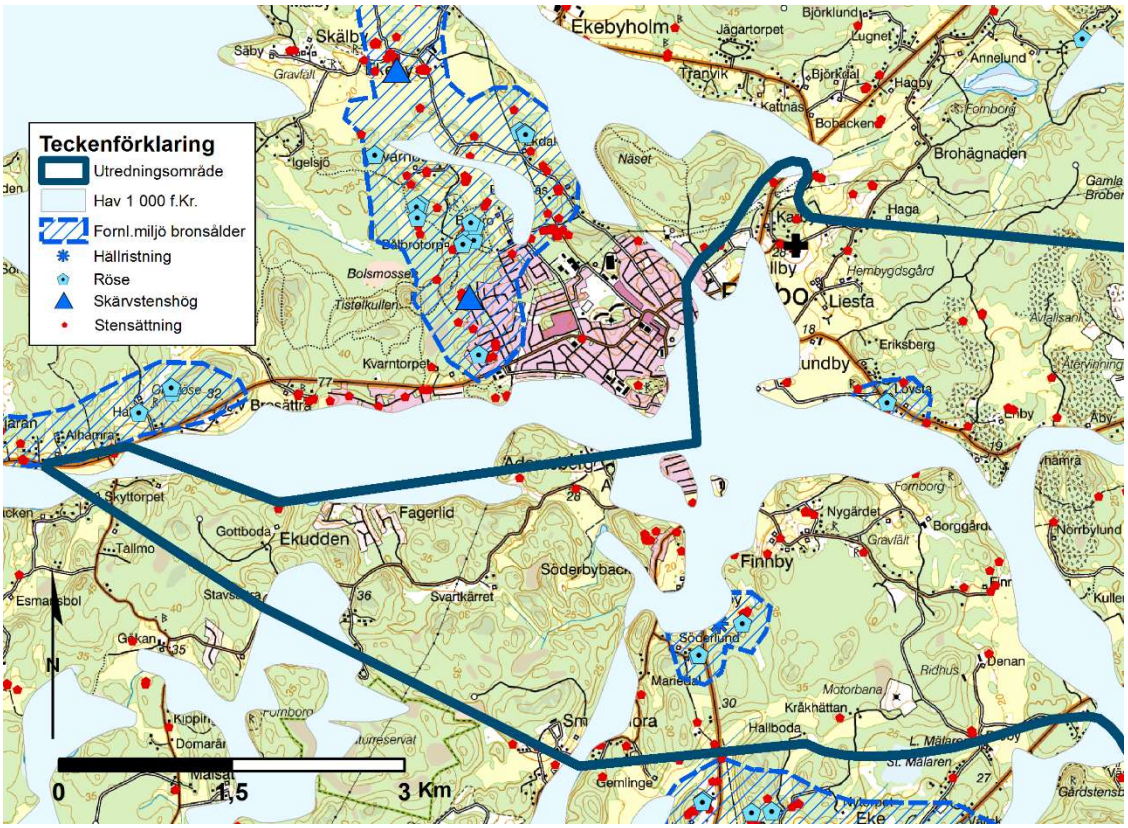

Figur 4. Västra delen av utredningsområdet. År 1 000 f. Kr. visar bronsåldersbygden med dåtidens strandlinje. Bosättningarna låg på lättdränerade jordar och i sluttningarna ner mot vattnet. Ekonomin baserades på boskapshjordar som höll till på de ängsmarker som kontinuerligt ökade till ytan genom landhöjningen. Till ekonomin hörde små, extensivt nyttjade åkrar. Den södra stranden av dagens Långsjön var brant och hade ungefär samma karaktär som under slutet av stenåldern.

Äldre järnålderns bosättningar levde vidare i samma område som tidigare även om de flyttade något i terrängen. Det var framför allt samhällsskicket och ekonomin som förändrades. Från en ekonomi baserad på boskap fick jordbruket allt större betydelse. Inägomarken började hägnas, med enkla staket eller stensträngar. De sociala strukturerna förändrades och det växte fram en överklass av stormän på storgårdar och smågårdar med livegna eller trälar, som ett feodalt system.

Klimatet blev kallare och djuren började stallas, vilket bland annat märks i funktionsindelade långhus. Det finns exempel på 50 meter långa långhus som låg invid dåtidens strand, på styv lera. Tvärt emot den gängse bilden av boplatser på höjderna. De vanligaste spåren av äldre järnålderns boplatser är små gravfält och ensamliggande stensättningar, en gravform som dyker upp under bronsåldern för att bli allt mer vanlig under äldre järnålder.

Till äldre järnåldersmiljöerna hör ofta fossil åker med stensträngar. Stensträngar är dock relativt sällsynta i Roslagen där det istället finns fler så kallade röjningsröseområden med röjda ytor och små röjningsrösen. De har odlats extensivt från bronsålder och in i medeltid. Det finns dock några enstaka hägnadssystem i skogsmarken mellan Söderby och Smedsmora. Ytterligare en aspekt som visar på områdets antal bosättningar är ortnamnen. Efterled på sta- och -by visar att enheten tillkommit under äldre järnålder, t.ex. Rickeby, Finnby, Penningby, Lövsta och Finsta.

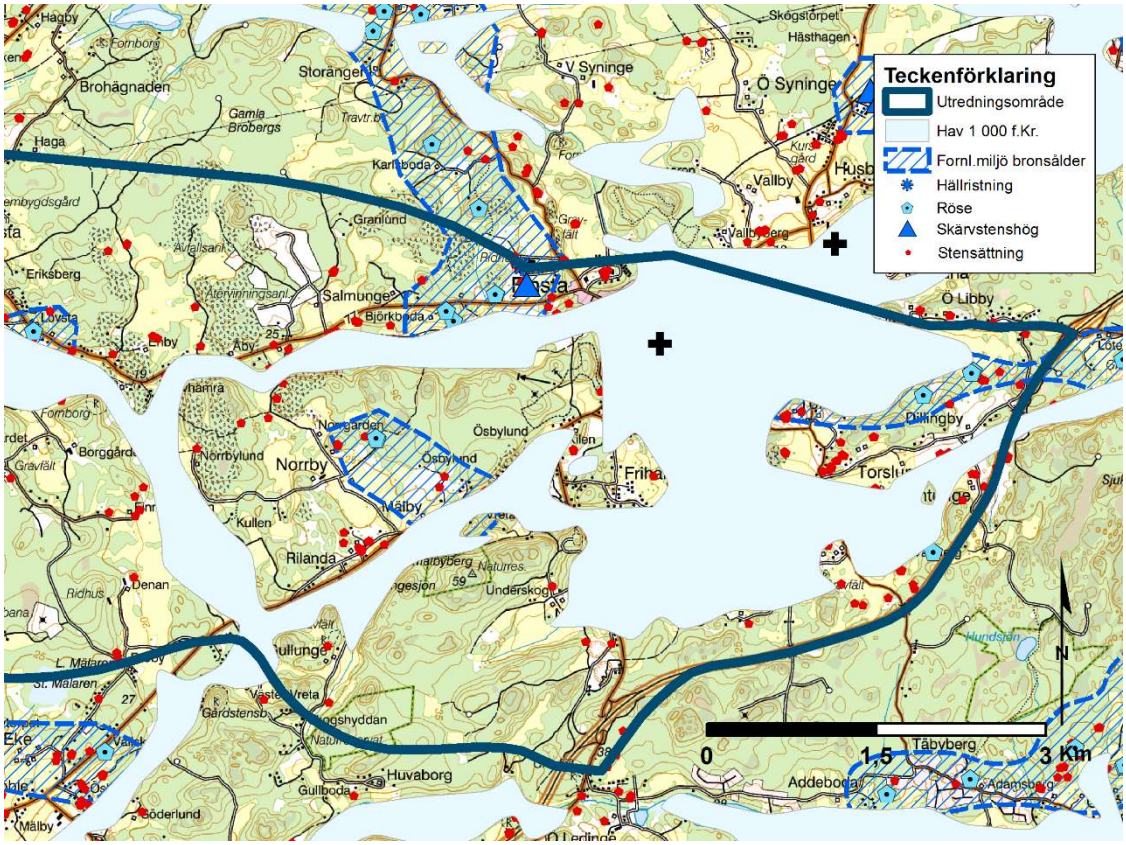

Figur 5. Östra delen av utredningsområdet. År 1 000 f. Kr. visar bronsåldersbygden med dåtidens strandlinje. Den flacka slätten mellan Skederids och Husby-Sjuhundra kyrkor var en stor fjärd. Bosättningarna låg på lättdränerade jordar, t.ex. Skederidsåsen, och i sluttningarna ner mot vattnet. Ekonomin baserades på boskapshjordar som höll till på de låglänta ängsmarkerna som ökade till ytan genom landhöjningen. Den stora slättsjön vid Skederid torrlades under lång tid och ängsmarken ökade kontinuerligt.

3.3. Yngre järnålder – en stormannabygd växer fram, ca 400 e. Kr. – 1050 e. Kr.

Efter romarrikets fall och i slutet på äldre järnålder, runt 400 e. Kr. inleddes en period med folkvandringar (Folkvandringstid). Till denna tid hör de fornborgar som finns utmed dalgången, t.ex. Borgbacken söder om Kundbysjön. De ligger strategiskt på höga berg med vid utsikt över farlederna. Det finns exempel på att de fungerat som befästa gårdar / byar, t.ex. Darsgärde fornborg i Skederid. Ytterligare fornborgar finns vid Gullunge. Dalgången förbi Skederid via Rimbo och Gottröra var huvudleden mellan Uppsala och Östersjön och kallas Långhundraleden.

Under yngre järnålder formades många av de strukturer och fenomen som vi ser alltjämt idag, t.ex. vägnät, ägostrukturer, socknar och spår från kristnandet som kyrkor. Utvecklingen hörde samman med framväxten av en stormannaklass med feodala drag. Rika stormannagårdar märks genom stora gravfält med många högar, runstenar utmed och vid bro-ställen. Runstenarna och gravfälten visar att vägnätets huvudstråk var i bruk redan under järnålder. Det var i områden med vikingatida storgårdar som de första kyrkorna uppfördes och som sockencentrum växte fram. Rimbo, Rö, Skederid och Husby-Sjuhundra kyrkor visar på kopplingen mellan yngre järnålderns centralplatser och framväxten av de kristna sockencentrumen. Miljöerna speglar också sambandet mellan administration och makt.

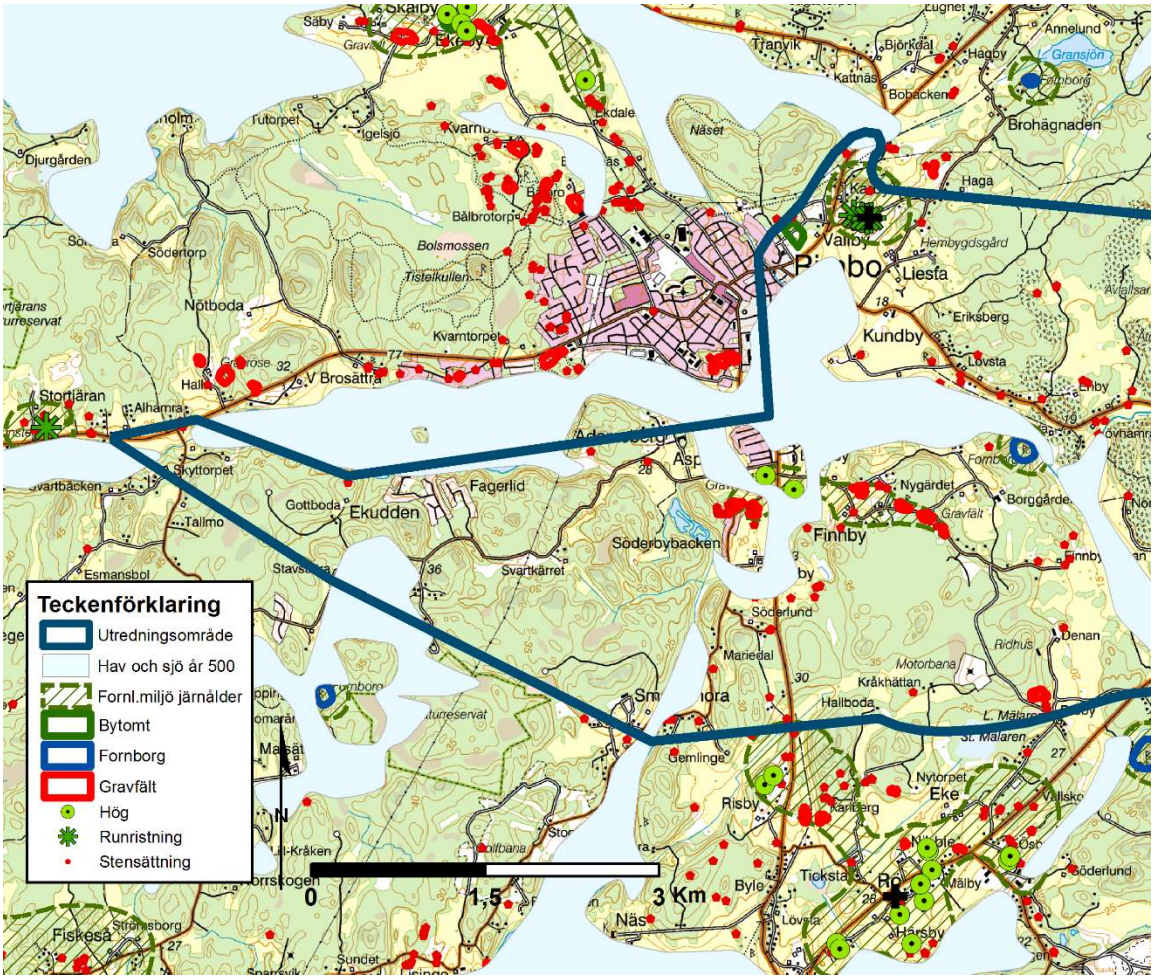

Figur 6. Västra delen av utredningsområdet, år 1 000. Kartan visar landskapet med fornlämningar under yngre järnålder. I området finns flera strategiskt placerade fornborgar i bruk under 500-talet. Kartbilden visar också tydligt hur det finns flera stora högar och runstenar i de områden där kyrkorna uppfördes och sockencentrum uppstod i början av medeltid.

Den västra delen av utredningsområdet omfattar Rimbo norr om Långsjön. Söder om Långsjön där vidtar skogsmark som varit bygdedelare och utmark sedan förhistorisk tid och har få kända fornlämningar. I den västra delen av korridoren märks rika yngre järnåldersmiljöer med runstenar, stora högar och gravfält vid Rimbo kyrka, vid Bergby och Finnby. I öster ligger Borgbacken, en fornborg på ett högt berg, precis där Kundbysjön idag övergår i Husbyån. Fornborgen har haft ett strategiskt läge och överblickat vattenfarleden, där den smalnat av.

Den östra delen av utredningsområdet präglades av sjöar och vattendominerade dalgångar i öst-västlig samt sydväst- till nordostlig riktning. Landskapets riktningar styrde hur områdets viktigaste vägstråk gick. Utmed det öst-västliga vägstråket märks betydande fornlämningsmiljöer vid Alby-Salmunge, vid Finsta och Skederids kyrka, vid Husby-Långhundra kyrka samt Sätuna-Libby. Utmed det sydväst-nordost-gående vägstråket märks yngre järnåldersmiljöer vid Gullunge, Morrby-Mälby, vid Täby, Torslunda – Vantunge. Ytterligare rika fornlämningsmiljöer som tangeras av korridoren finns vid Darsgärde och Ledinge. Fornlämningarna utgörs av gravfält och stora, manifesta högar samt runstenar placerade invid områdets vägar. Till det kommer flera mycket stora gravfält som visar på bygdens särställning som ett maktcentrum under yngre järnålder.

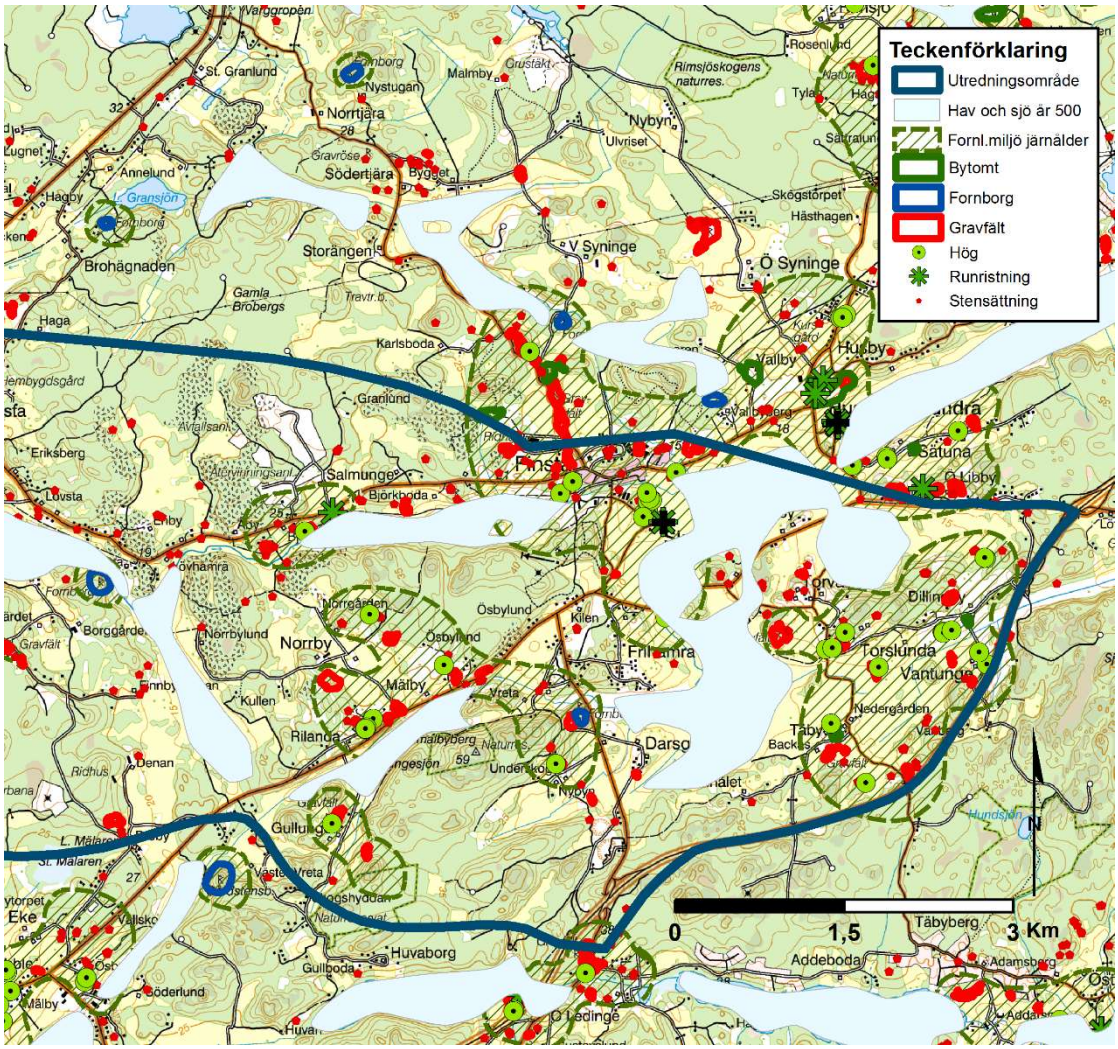

Figur 7. Östra delen av utredningsområdet, år 1 000. Kartan visar landskapet med fornlämningar under yngre järnålder. I området finns flera strategiskt placerade fornborgar, i regel uppförda under 500-talet. De ligger ofta intill forntida farleder och sund. Kartbilden visar också tydligt hur det finns flera stora högar och runstenar i de områden där kyrkorna uppfördes och sockencentrum uppstod i början av medeltid.

3.4. Medeltiden – kyrkor, sockenbildning, sätesgårdar och byar med en gemensam utmark, ca. 1050 - 1527

Med det tidig-medeltida religionsskiftet och en ny samhällsorganisation inleddes kyrkobyggen och socknen blev administrativt centrum. Samtliga kyrkor i området är medeltida och har från den stund de uppförts hört till Uppsala stift. Utredningsområdet berör Rimbo kyrka från 1400-talet, Skederids kyrka från sent 1200-tal och Husby-Sjuhundra kyrka från sent 1100-tal. Söder om området ligger Rö kyrka.

Flera av kyrkorna i området har en direkt koppling till dåtidens kungamakt och yppersta elit. Skederids kyrka intar en särställning som patronatskyrka, uppförd av Upplands förste lagman Birger Persson, en av dåtidens rikaste och mäktigaste män. Finsta var hans sätesgård och platsen har beskrivits som den plats där hans dotter Birgitta, heliga Birgitta växte upp och fick sina första uppenbarelser. Uppgifterna är omdiskuterade då Birger Persson ska ha lämnat Finsta innan Birgitta föddes. Husby-Sjuhundra kyrka uppfördes troligen av Erik den Heliges son Knut på den tidig-medeltida kungsgårdens marker. I Uppsala satt ärkebiskopen och kungen som fick sin försörjning från sina kungsgårdar, varav Husby- Sjuhundra var en. Skederids kyrka blev en vallfartskyrka efter att Heliga Birgittas död 1391. Rimbo kyrka uppfördes under 1400-talet på samma plats som en äldre föregångare. Söder om korridoren ligger Rö kyrka från 1200-talet.

Under medeltiden skapades grunden för det svenska jordbrukslandskapet, genom det sätt varpå byar och odlingsmark organiserades. I Roslagen placerades gårdarna, samlade till byar, på höjder i anslutning till åkern som var uppdelad i två gärden som odlades växelvis vartannat år. Sänkorna i dalgångarna var ängsmark som betades först efter att höet skördats. Kreaturen betade i skogen som hade en helt annorlunda karaktär än idag.

Byarna ligger ofta intill förhistoriska gravfält som tillsammans med byarnas namn visar på bebyggelsens förhistoriska rötter. Många byar har ursprungligen varit radbyar med gårdar på rad utmed en bygata. Det förekommer också flera klungbyar i området, där gårdarna ligger tätt på en höjd invid varandra. I nästan varje by har gårdar flyttat ut i samband med 1800-talets skiften. I flera byar är det dock fortfarande möjligt att förstå och uppleva den ursprungliga medeltida byns struktur. I flera byar finns också äldre välbevarade byggnader. Bytomterna har ofta kontinuitet bakåt i tiden till de förhistoriska stormannagårdarna och ansluter till det vägnät som varit i bruk sedan förhistorisk tid.

Figur 8-10. Rimbo, Skederid och Husby-Sjuhundra kyrkor uppfördes på 1400-, respektive 1100- och 1200-talen. De ligger alla inom riksintresseområden för kulturmiljövården som berörs av korridoren för en ny väg 77. 1,5 km söder om korridoren ligger Rö kyrka. De medeltida kyrkorna i området är tidiggotiska och hör till de äldsta byggnaderna vi har och är att betrakta som ett oersättligt kulturarv.

Kyrkorna och kyrkogårdarna med omgivande kyrkomiljöer representerar stora kulturhistoriska värden. Samtliga kyrkor i området ligger med utblickar över det öppna landskapet och är viktiga landmärken med identitetsskapande och miljöskapande betydelse.

I utredningsområdet finns flera byar som bevarat den äldre bytomtens medeltida struktur, Söderby och Finnby är exempel på samlade byar, typ klungbyar, medan Penningby, Libby, Rilanda och även Gullunge har kvar radbyns karaktär. Flera byar och gårdar har äldre byggnader kvar som är av stort byggnadshistoriskt intresse.

3.5. Nyare tid – från 1527 och framåt - centrala jordbruksbygder – perifer utmark och småindustrier

Finsta och Skederids kyrka förlorade sin särställning som vallfartsort i samband med reformationen. Trots det har Heliga Birgitta behållit sin ställning som Sveriges viktigaste helgon och idag ökar intresset för hennes person.

På 1600-talets vägkarta finns landsvägen mellan Uppsala och Norrtälje, dagens väg 77, och landsvägen mellan Stockholm och Norrtälje, dagens väg 280 samt väg 982, markerade. Vägstråkens betydelse som huvudvägar framgår tydligt. På 1640-talet kom en vägförordning som angav standard för vägar och regler för väghållning. Något senare tillkom även ett regelverk för gästgiverier, skjutshåll och postgångens organisering. Inom eller i nära anslutning till utredningsområdet finns cirka tio milstolpar och runt fem väghållningsstenar. Milstolparna daterar sig till 1600-, 1700- och 1800-talen och återfinns utmed områdets dåtida huvudvägar. Tillsammans visar milstolpar, väghållningsstenar, broar och runstenar på vägsträckningens höga ålder och betydelse.

Figur 11. Utdrag ur landskapskarta över Uppland från 1716 som visar hur vägarna gick från kyrka till kyrka. Huvudvägarna har brukats sedan medeltid, delar av dem går tillbaks till järnålder och en del till bronsålder. Huvudvägen mellan Uppsala och Norrtälje syns norr om Metsjön och Långsjön där väg 77 går idag. Något längre söderut ligger Röö där landsvägen mellan Stockholm och Norrtälje går. Idag är den gamla landsvägen ersatt av E18.

Området från Gottröra och Rimbo till Rö, Skederid och Rösa i öster har dominerats av jordbruk fram till idag. Fram till 1700-talets skiften hade landsbygden till stora delar bevarat den medeltida strukturen med sammanhållna byar, enstaka torp, åkermark i gärdeslag, ängsmark i de låglänta dalgångarna och djur som betade på skogen. Ofta fungerade vägarna mellan byarna även som fägator.

I och med 1700- och 1800-talets jordbruksskiften förändrades landskapet. 1800-talets skiften ledde till att enstaka gårdar flyttades ut till nya lägen och marken delades upp så att varje gård odlade sin mark för sig. Skiftena ledde även till att ängsmarken odlades upp och att ett stort antal gårdar delades, den s.k. hemmansklyvningen ökade antalet hushåll i stor omfattning. Trots det ligger många byar, till stor del, kvar på den äldre medeltida bytomten.

Utflyttningen av gårdar och nya tomtgränser på bytomten ledde till att det uppfördes många nya byggnader under 1800-talet. Vid skiftena delades även skogen upp och det blev möjligt för markägaren att disponera sin skog efter eget huvud. Därav uppförde många hemmansägare nya, stora ladugårdar och mangårdshus. I området finns det många exempel på mangårdshus från 1800-talet i sexdelad plan, även kallade salsbyggnader. Flera hus försågs med ståtliga glasverandor under 1800-talets sista hälft. Ladugårdarna från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal utgör markanta landmärken i landskapet, t.ex. vid Bergby, Söderby och Finnby.

Samtidigt som gårdarna förändrades blev det möjligt för den enskilde markägaren att upplåta mark för torp på utmarken eller i kanten av åkermarken. Genom torparna fick markägaren ett arbetstillskott. Under 1800-talet skedde en veritabel torpexplosion på utmarken. Vid sidan om torpen uppfördes även backstugor, som även de kunde ha arbetsplikt hos markägaren. Exempel på 1800-talets torp och backstugu-expansion märks i skogsmarken söder om Långssjön och i området sydost om Finnby.

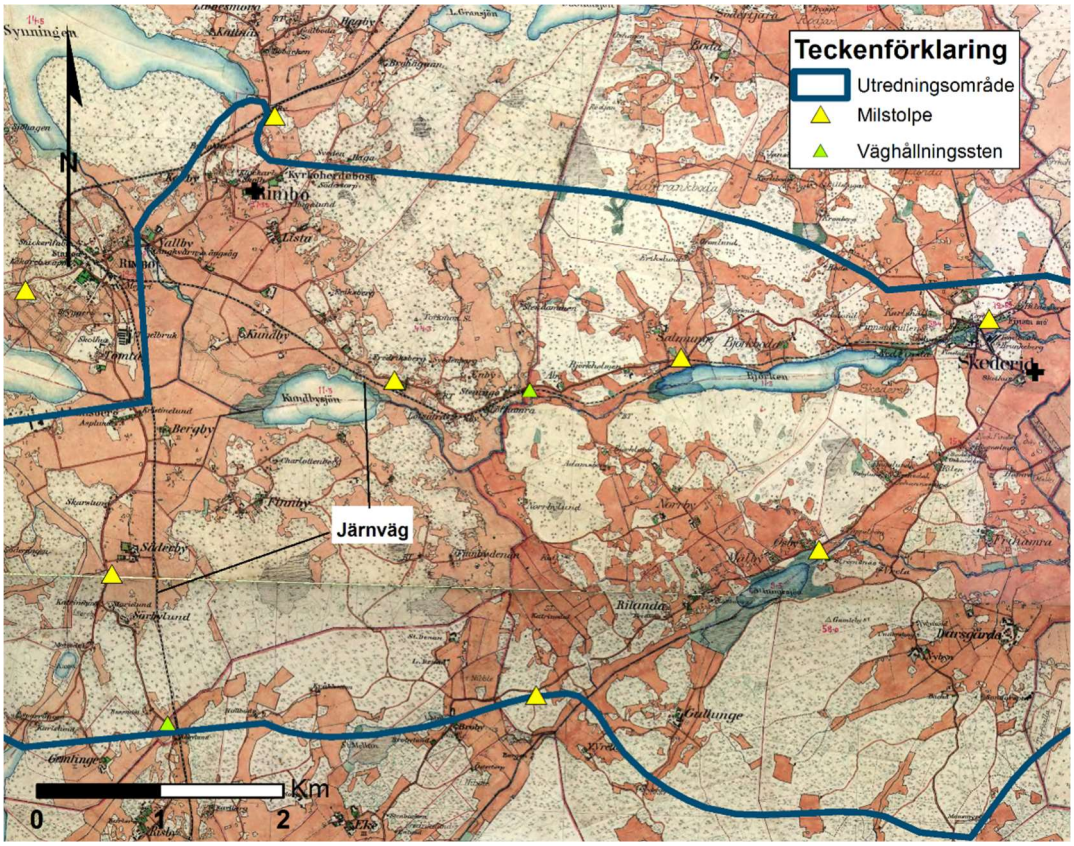

Figur 12. Häradskartan från sekelskiftet 1800/1900 visar området från Rimbo till Skederid i öster och till Röö i söder. Dagens väg 77, mellan Rimbo och Skederid, följer landsvägen mellan Uppsala och Norrtälje. Vägen mellan Röö och Skederid är en del av landsvägen mellan Stockholm och Norrtälje. Båda vägarna har förhistoriska rötter och utmed vägen står det milstolpar (gula markeringar) som visar avståndet. Vid denna tid hade järnvägen byggts ut och Rimbo samhälle hade börjat växa invid järnvägsknuten. Båda järnvägssträckorna märks ännu idag genom att banvallen ligger kvar.

I slutet av 1800-talet förändrades kommunikationerna genom järnvägen och så småningom bilismen. På 1880-talet byggdes järnvägssträckorna i området. I Rimbo och Finsta, i Skederid, anlades järnvägsstationer. Med järnvägen uppstod en ny era av småindustriell verksamhet, där järnvägen gjorde det möjligt att transportera varor till Norrtälje och Stockholm. De äldre stationsmiljöerna berörs inte av utredningsområdet. Banvallen finns kvar och tangerar utredningsområdet mellan Rimbo och Skederid samt går parallellt med väg 280 från Rimbo och söderut. Exempel på tidiga industrier finns på flera platser inom utredningsområdet. Vid Eklund, mellan Metsjön och Långsjön, låg ett garveri i slutet av 1800-talet och vid Rimbo fanns ett tegelbruk, så även vid Finsta där det var i bruk fram till 1960-talet.

En av de största förändringarna under 1800-talet är utdikningen samt uppodlingen av våtmarker och lerjordarna i dalgångarna, äng blev till åker och i skogsmarken etablerades torp och små gårdar när sankmarken odlats upp.

Dagens landskap har behållit sin agrara prägel även om näringsutkomsten förändrats. I området finns få kor och istället är det hästverksamhet som präglar många gårdar. Det har också tillkommit villor, under 1900-talets andra hälft, i anslutning till den äldre bebyggelsen. Det finns också exempel på mindre grupper med nya villor från 2000-talet på nya platser i landskapet.

Figur 13. Milstolpe, L2015:1287, invid den äldre sträckningen av väg 280 från Rimbo och söderut. I bakgrunden anas Söderby som behållit sin ålderdomliga bebyggelsestruktur i form av en klungby. I byn märks dock flera byggnader som tillkommit under senare delen av 1800-talet. På mangårdshusen syns välavvägda frontespiser.

4. Förutsättningar kulturarv - utgångspunkter

Till förutsättningarna hör de lagar och regelverk som styr hanteringen av kulturmiljön och dess olika komponenter som byggnader, landskap, fornlämningar med mera. Lagrummen definierar vad som utgör fornlämning och byggnadsminne.

Utredningsområdet berör ett stort antal fornlämningar, kulturhistoriskt intressant bebyggelse och värdefulla kulturmiljöer såsom riksintresseområden för kulturmiljövården och kulturmiljöer som pekats ut på kommunal nivå. År 1990 tog Norrtälje kommun fram ett kulturminnesvårdsprogram som pekade ut kommunalt intressanta miljöer. Utredningsområdet berör inte något regionalt intresseområde. Inledningsvis, i kapitel 3, presenteras den kulturhistoriska bakgrunden i området på ett tematiskt, övergripande plan. Därefter redovisas fornlämningar, bebyggelse och kulturhistoriska miljöer inom de utvalda vägkorridorerna, se kapitel 4.

4.1. Lagar och föreskrifter för hantering av kulturarv

Kulturmiljön, dess byggnadsverk och lämningar regleras i flera olika lagar. Lagarna har olika syften och fungerar på olika sätt. Viktigast vid hantering av kulturmiljön är kulturmiljölagen, miljöbalken samt plan- och bygglagen. Här följer några viktiga punkter.

Kulturmiljölagen (1988:950) / KML
Lagen innehåller bestämmelser för skydd av ortnamn, fornlämningar, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. Kulturmiljölagen skyddar samtliga fornlämningar och kyrkomiljöer i området. Kulturmiljölagen hanteras av länsstyrelsen.
Miljöbalken (1998:808) / MB
I 1 kap. 1§ anges att MB ska tillämpas så att: ”2. värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,” I 3 kap. 6§ står följande: ”Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.” Riksantikvarieämbetet ansvarar för att peka ut riksintresseområden och länsstyrelserna bevakar att de inte lider påtaglig skada. Enligt 7 kap 9§ miljöbalken följer att ett mark- och eller vattenområde får förklaras som kulturreservat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. Beslutet får fattas av länsstyrelsen eller kommunen. Av bestämmelserna framgår också att det inte finns något hinder mot att bilda ett kulturreservat även om delar av området redan är skyddat enligt kulturmiljölagen (1988:950).
Plan- och bygglagen (2010:900) /PBL
I Plan och Bygglagen finns en rad direktiv för byggnation och befintliga byggnader som lyfter fram hänsyn till kulturhistoriska aspekter. Som ex. kan nämnas: 8 kap. §17. Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden”. Lagen har sin tillämpning på kommunal nivå men kan vara av betydelse om vägbyggnationen påverkar enskilda byggnader.

Vid sidan om de lagar som hanterar kulturmiljön finns det ytterligare konventioner och föreskrifter som visar på vikten av att hantera kulturmiljön med stor varsamhet.

Europeiska landskapskonventionen / ELC – ratificerad 2011
Landskapet är en gemensam tillgång och ansvar. Ett landskap är: ”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer.” Konventionen syftar till en helhetssyn på landskapet och dess värden, landskapet är en angelägenhet för alla.
De nationella miljömålen
Miljömålen syftar till hållbarhet på lång sikt, grundat på ett generationsperspektiv. I merparten av de 16 nationella miljömålen ingår kulturmiljö som en aspekt att ta hänsyn till. Utmed väg 77 berör följande miljömål kulturmiljöer: **Levande skogar** – kulturmiljövärden och sociala värden ska värnas – det innebär att kulturhistoriska lämningar och miljöer i skogsmarken ska visas hänsyn, t.ex. torpgrunder, markvägar, fornlämningar. **Ett rikt odlingslandskap** – kulturmiljövärdena ska bevaras och stärkas - det innebär att odlingsmarken ska brukas och agrara formelement som berättar om odlingsteknik och jordbrukets organisation ska bevaras och nyttjas. Här ingår odlingsrösen, diken, stenmurar och vägar. **God bebyggd miljö** – kulturvärden ska tas tillvara - det innebär att det ska vara möjligt att bruka äldre byggnader och bebyggelsestrukturer med lång kontinuitet ska kunna fortleva.

Figur 14. Finnby, syns på långt håll när man färdas på väg 280. Här syns hur ladugården ligger i anslutning till både hagmarkerna och ängsmarken nere i dalgången. Finnby är en välbevarad by, en kommunalt utpekad kulturmiljö med anledning av dess rika fornlämningsmiljö. Vägkorridoren kommer att gå i skogsmarken söder om Finby.

4.2. Riksintresseområden för kulturmiljövården

Utredningsområdet berör två riksintresseområden för kulturmiljövården; Skedviken i norr där Rimbo kyrka ingår; Skederid-Husby-Sjuhundra där bland annat Skederid och Husby-Sjuhundra kyrkor ingår. Det tangerar Näs riksintresseområde i söder. Riksintresseområden är utpekade och beslutade av Riksantikvarieämbetet och beskrivs i en motivtext och uttryckstext. Norrtälje kommun tog fram nya, fördjupade beskrivningar över kommunens riksintressen år 2016.

Samtidigt genomför länsstyrelsen en översyn av riksintresseområden för kulturmiljövården i Stockholms län. Arbetet pågår. Det innebär att skrivningar och gränser kan komma att förändras. När länsstyrelsen presenterar sina resultat av genomgången bör det genomföras en avstämning mot de reviderade beskrivningarna. Det är oklart när länsstyrelsen kommer att presentera den pågående revideringen.

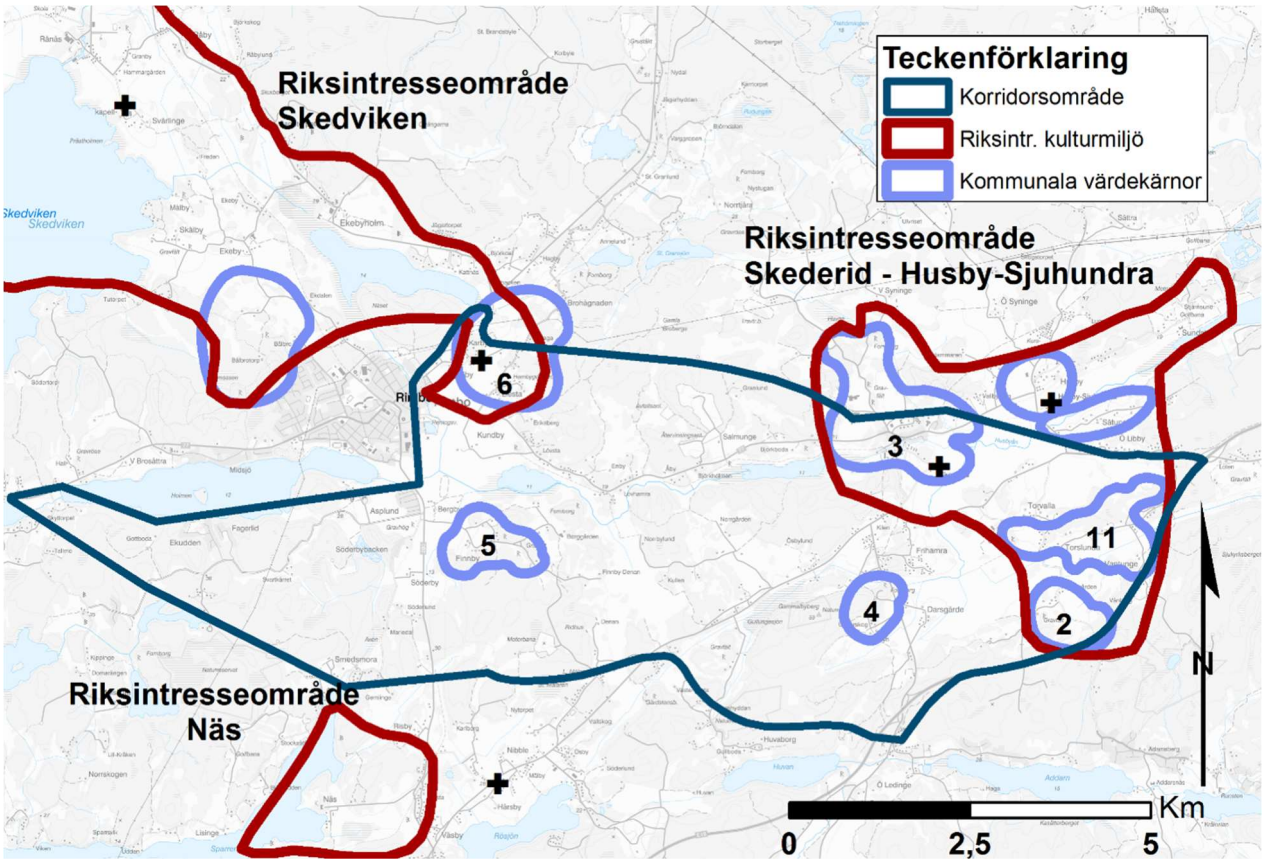

Figur 15. Utredningsområdet berör två riksintresseområden för kulturmiljövården och flera miljöer som uppmärksammats på kommunal nivå. Söder om utredningsområdet ligger ytterligare ett riksintresseområde. Merparten av de kommunalt utpekade miljöerna ingår i riksintresseområden.

4.3. Kommunalt uppmärksammade kulturmiljöer

År 1990 tog Norrtälje kommun fram ett kulturminnesvårdsprogram med sockenbeskrivningar. I utredningsområdet finns sex kommunalt utpekade kulturmiljöer, ytterligare två tangeras. Flera av dessa miljöer ingår i riksintresseområden för kulturmiljövården och representerar höga värden inom dessa. Utredningsområdet berör följande kommunala kulturmiljöer; 6 - Rimbo kyrka, Karby, Lista; 5 - Finnby gravfält och Finnby bebyggelse; 3 - Skederidsåsen, Skederids kyrka och Finsta; 11 - Vantunge fornlämningsmiljö – stensträngssystem; 2 - Täby fornlämningsmiljö, se figur 15.
Två tangeras; 4 - Darsgärde fornborgsmiljö; 1 - Sätuna fornborgs och bebyggelsemiljö.

4.4. Fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar och möjliga fornlämningar

Inför vägplanen har länsstyrelsen beslutat om en arkeologisk utredning för att fastställa fornlämningsbilden inom vägkorridoren. Resultaten av den arkeologiska utredningen kommer att arbetas in i rapporten när den är klar. Utredningsområdet präglas av många mycket rika fornlämningsmiljöer från bronsålder och järnålder, men fynd från stenålder anger att det finns goda förutsättningar att finna stenåldersboplatser i området.

Fornlämningsbilden i utredningsområdet belyses i kap. 3 där den kulturhistoriska bakgrunden beskrivs. Här ingår rika fornlämningsmiljöer från bronsålder och järnålder, se figur 4-7

Den arkeologiska utredningen, etapp 1, innebar att kända, registrerade fornlämningar kontrolleras och att det lokaliseras platser för möjliga fornlämningar. Vid etapp 1-utredningen noteras även så kallade övriga kulturhistoriska lämningar, d.v.s. lämningar som inte klassas som fornlämningar men som kan vara av kulturhistoriskt intresse, t.ex. äldre vägsträckningar och rester av torp som anlagts efter 1850.

Nästa etapp, etapp 2, avser utredningsgrävningar, då eventuell fornlämningsstatus för de möjliga fornlämningarna fastställs. I regel blir några av objekten fornlämning, andra kan avskrivas. Många möjliga fornlämningarna avser boplatslägen som kan bli svåra att undvika om de uppvisar boplatser. Boplatser är ofta ytstora, extensiva fornlämningar.

4.5. Bebyggelsen

Bebyggelsen inom utredningsområdet omfattar Rimbo tätortsbebyggelse, i övrigt dominerar jordbruksbebyggelse som byar, gårdar, torp och några herrgårdsmiljöer. Inom korridoren finns många byar som bevarat en äldre, medeltida, bystruktur som klungby och radby. Söderby och Finnby är exempel på äldre välbevarade klungbyar och Västra och Östra Libby samt Gullunge och Rilanda är exempel på radbyar.

Flera gårdar har bevarat en äldre gårdsstruktur, som den äldre götiska gården med åtskilda mangårdar och fägårdar, vilket är den dominerade gårdsstrukturen i Uppland. Det finns också gårdar som skiftats ut under 1800-talet och placerats i nya lägen i det öppna landskapet. Ett exempel på en utskiftad by är Norrby, sydväst om Björkarn. Gullunge, Rilanda och Mälby i utredningsområdets sydöstra del är byar som bevarat en äldre bystruktur med inslag av välbevarade traditionell gårdsbebyggelse.

I området märks även säteribildningar vid Adamsberg söder om Rimbo och vid Finsta i Skederid. Adamsberg är en säteribildning från 1700-talet medan Finsta har ett ursprung som en medeltida sätesgård. Båda uppvisar herrgårdsbebyggelse med ett rikt byggnadsbestånd som speglar säteriernas ställning.

I den skogbeväxta skogsmarken som ofta är de områden som skiljer en bygd från en annan finns det små gårdar, torp och bebyggelse med ursprung som backstugor. De perifera torpen och småstugorna visar på bebyggelsetradition och levnadsvillkor för den fattigare delen av befolkningen. Flera torp har ett ursprung som soldattorp eller båtsmanstorp.

Åren 1969 och 1970 genomförde Norrtälje kommun en bebyggelseinventering som berörde delar av kommunen. De har digitaliserats och finns tillgängliga sedan 2016 genom ”Föreningsarkivet”.

I arkivet finns digitaliserade bebyggelseinventeringar över bland annat Rimbo och Husby-Sjuhundra socknar. Skederids socken saknas. Bebyggelsen klassades då i rött, gult och grönt, där rött hade det högsta skyddsvärdet, grönt mindre. Bebyggelseinventeringens status idag är högst osäker, men den ger en fingervisning om var det kan finnas kulturhistorisk bebyggelse att visa hänsyn. I övrigt har länsmuseet i Stockholm genomfört olika riktade bebyggelseinventeringar i syfte att fånga upp bebyggelse av olika slag, t.ex. särskilt värdefulla timmerhus.

4.6 Kommunikationsmiljöer

Till kulturmiljöer hör även kulturhistoriska, intressanta vägmiljöer. Många äldre vägsträckningar med höga värden saknar ett formellt skydd och det är främst inom ramen för utpekade riksintresseområden som det är möjligt att värna dem.

Äldre vägar som nyttjas kan inte klassas som fornlämning även om de uppvisar många ålderdomliga formelement, till exempel vägbankar. Är de däremot övergivna, inte längre i bruk, kan de under vissa förhållanden klassas som fornlämning. Det händer också att äldre vägpartier som nyttjas förändras genom väghöjande åtgärder, t.ex. ett äldre vägparti som nyttjas som tillfartsväg till en sommarstuga får asfaltbeläggning. Om de korsas av en ny väg riskerar de att tas ur bruk och inte kunna användas. I flera fall, beroende på ålder och form, borde de klassas som fornlämning. Det är därför vanligt att äldre vägavsnitt faller mellan stolarna och inte skyddas eller dokumenteras.

Utmed och parallellt med väg 77, väg 280 och väg 982 finns flera avsnitt med äldre vägsträckningar, som är rester av 1600-talets landsväg, belagd i äldre vägkartor. På flera platser kantas vägen av milstolpar. Utmed den äldre vägen förekommer även runstenar som vittnar om att vägen har ett förhistoriskt ursprung. Delar av den äldre vägsträckningen består av en uppbyggd vägbank och har den karaktär som 1600-talets vägförordning anger. Äldre välbevarade partier finns bl.a. kvar vid Östra och Västra Libby i Husby-Sjuhundra socken samt vid Broby, och mellan Rilanda och Mälby i Rö socken.

På flera platser utmed väg 77 och väg 280 finns det kvar rester av järnvägen till Rimbo i form av en banvall. Det är en kulturhistoriskt intressant miljö som berättar om en viktig epok även om den inte har något lagskydd. I många fall är det också möjligt att ge äldre banvallar en ny användning som gång- och cykelväg.

Figur 16. I Finnby går vägen rakt genom byn, med gårdar på ömse sidor om vägen som kan antas ha rötter i järnåldern. Utmed vägen står det alltjämt ledningsstolpar.

5. Förutsättningar och rekommendationer för val av vägkorridor

Efter att det utredningsområdet studerats har tänkbara vägkorridorer preciserats för fortsatta och mer detaljerade studier. Korridoralternativen går från Eknäs, norr om Metsjöns östra ände, till trafikplats Ledinge vid Långsjön, se figur 17. De går söder om Långsjön, genom skogsmarken mellan Rimbo och Rö, för att korsa väg 280 söder om Söderby och sedan fortsätta mot sydost där de korsar väg 982 mellan Broby och Rilanda. Därefter fortsätter korridoralternativen vidare mot sydost mellan Gullungesjön och sjön Huvan för att ansluta till E18 vid trafikplats Ledinge. Merparten av korridoren går genom skogsmark, med undantag av de partier där den korsar väg 280 mellan Finnby och Söderby som är ett öppet storskaligt jordbrukslandskap och där den korsar väg 982 mellan Broby och Rilanda som är ett uppbrutet backigt jordbrukslandskap.

Vägkorridoren tangerar inte något riksintresseområde för kulturmiljövården. Den berör en kommunalt utpekad kulturmiljö – Finnby och i väster tangerar den två utpekade bebyggelsemiljöer vid Alhamra. Söderby och Gullunge är två kulturhistoriskt värdefulla byar. Inom området finns 14 kända fornlämningar och 5 övriga kulturhistoriska lämningar. I övrigt så kan det finnas ytterligare välbevarade och kulturhistoriskt intressanta bebyggelsemiljöer eller enskilda byggnader samt fornlämningar som ännu inte är registrerade eller vägmiljöer med stora värden. Här följer en genomgång av de olika miljöer och lämningar som finns inom den utvalda vägkorridoren.

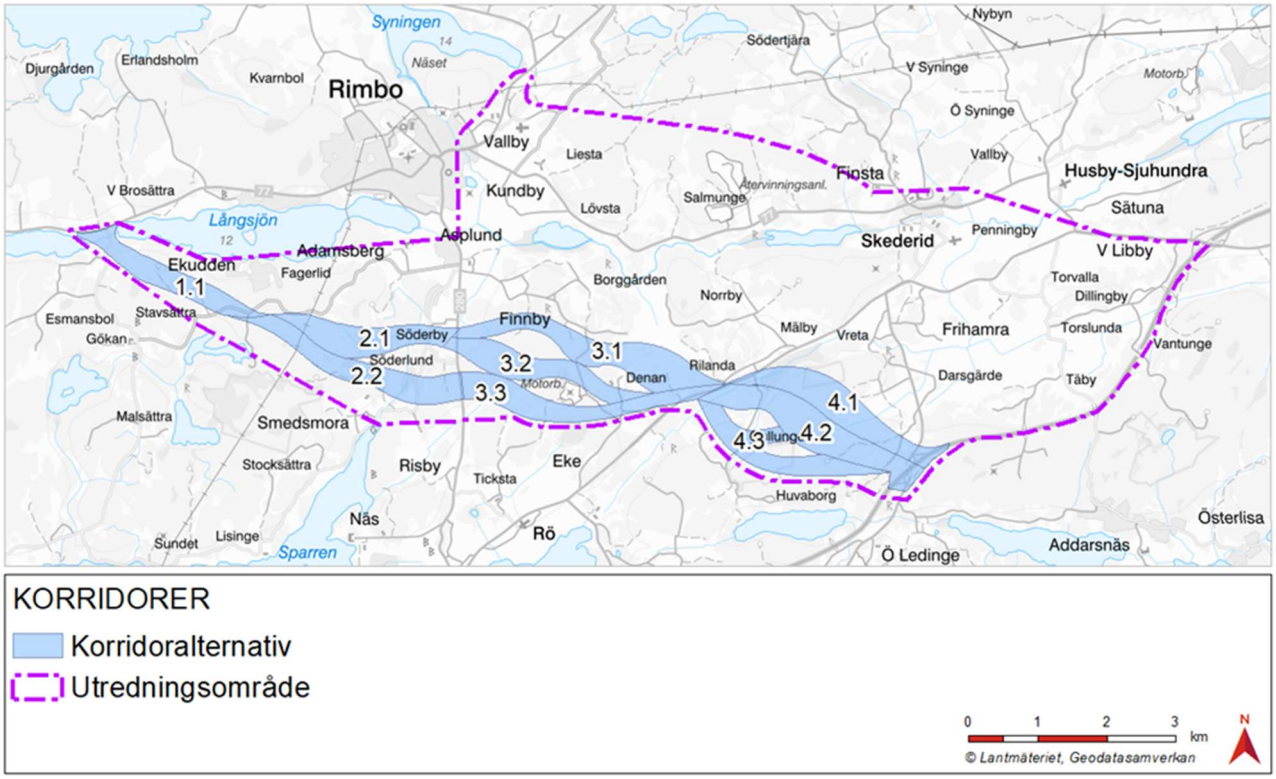

Figur 17. Karta över studerade korridorer.

5.1 Riksintresseområde för kulturmiljövården

Korridoralternativen i etapp 4 berör inte något riksintresseområde.

5.2 Kommunala kulturmiljöer

Vägkorridoren i etapp 4 tangerar södra kanten av en kulturmiljö som pekats ut som värdefull på kommunal nivå.

Rimbo socken
N10:2 – Finnby gravfält - med varierade gravformer, fornborg, en s.k. boplatsborg i väster. Finnby har gravfält från hela järnåldern som uppvisar mer än 150 gravar tillsammans, de har stor formrikedom med bl.a. domarringar, treuddar, kvadratiska stensättningar och högar. Nordost om Finnby, där Kundbysjön övergår i Balkensån, ligger Borgbacken som är en fornborg med strategisk placering som övervakat hela den östra delen av Rimbobygden.

Känslighet och rekommendationer
Gravfälten som ligger i anslutning till bymiljön berörs inte av vägkorridoren, då det ligger ett skogsparti mellan korridoren och Finnby med sin rika fornlämningsmiljö.

5.3 Fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar och möjliga fornlämningar

År 2015 utfördes en arkeologisk utredning i den västra delen. År 2020 har den kompletterats med en arkeologisk utredning etapp 1, vilket avsett momentet fältinventering. I oktober 2020 har rapportmanus gått in till länsstyrelsen. Det har inte varit möjligt att få ta del av utredningens resultat. När arbetet med vägplanen kommit så långt att vägens sträckning bestämts kommer det att genomföras en arkeologisk utredning etapp 2 i syfte att fastställa status för de möjliga / osäkra fornlämningar som noterades vid etapp 1 av den arkeologiska utredningen. Kulturarvsanalysen kommer att kompletteras med den arkeologiska utredningens resultat när de finns att tillgå.

I området för vägkorridorerna finns det sammanlagt 14 fornlämningar, 5 övriga kulturhistoriska lämningar och några möjliga fornlämningar. Sedan den senaste fornminnesinventeringen utfördes i Norrtälje kommun har kulturmiljölagen förändrats. Det gäller särskilt äldre övergivna husgrunder och bebyggelseplatser, t.ex. torp, som bedöms som fornlämningar om de tillkommit före 1850. Det innebär att flera av områdets torpmiljöer kan komma att klassas om till fornlämning. Det ingår att utreda i den arkeologiska utredningen.

Känslighet och rekommendationer
För fornlämningar gäller generellt att de ska bevaras vilket innebär att, så långt det är möjligt, ska fornlämningarna undvikas. När de inte går att undvika så kan måste det begäras ett tillstånd att få ta bort fornlämningen.

Övriga kulturhistoriska lämningar utgör ofta värdefulla inslag i landskapet med betydelse på det lokala planet som påminnelse om äldre tider och människor som man alltjämt kan berätta om. De har inte något formellt lagskydd men ska värnas när så är möjligt.

I tabell 1 redovisas kända fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar, registrerade i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister hösten 2020.

Den arkeologiska utredningen har inte varit tillgänglig vilket innebär att resultaten av denna inte är inarbetade. Det innebär att den antikvariska bedömningen kan förändras för några av de lämningar som finns med i tabellen, det bör också ha tillkommit nya fornlämningar.

Tabell 1. Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar, se karta 1-4.

Lnr	Lämningstyp	Status	Känslighet - rekommendationer
Vägkorridor 1:1			
L2015:1141 Invid väg 77	Milstolpe	Fornlämning	Milstolpen är känslig för direkt åverkan och kan behöva flyttas om den inte kan undvikas.
Vägkorridor 2:1			
L2015:1287 Vid äldre väg 280	Milstolpe	Fornlämning	Milstolpen är känslig för direkt åverkan och kan behöva flyttas om den inte kan undvikas.
L2020:1951 Vid äldre väg 280	Backstuga	Fornlämning?	Kontrolleras vid arkeologisk utredning.
L2015:1891 S om Söderby	Stensättning	Fornlämning	Undvikes, alternativt undersöks.
Vägkorridor 2:2			
L2013:7817 SV om Söderby	Hägnadssystem	Fornlämning	Undvikes, alternativt undersöks.
L2015:797 S om Söderby	Stensättnings-liknande bildning	Ej kulturhistorisk lämning?	Status fastställs vid utredningsgrävning.
L2015:466 S om Söderby, tangerar vägkorr.	Husgrund	Övrig kulturhistorisk lämning?	Arkeologisk utredning ska fastställa om den är äldre än 1850 - utgör i så fall fornlämning. Undvikes, alternativt undersöks.
Vägkorridor 3:1			
L2015:2920 NO om Denan	Stensättning	Fornlämning	Stensättning, rest av, SÖ bortschaktat. Undvikes, alternativt undersöks.
Vägkorridor 3:2			
L2015:14 SO om Söderby	Torp	Övrig kulturhistorisk lämning	Husgrund, sentida. Undvikes om möjligt, i övrigt ingen åtgärd.
L2015:1283 SO om Söderby	Hällristning	Fornlämning	Undvikes, alternativt undersöks om den inte går att undvika.
L2015:1890 SO om Söderby	Röse	Fornlämning	Röse. Undvikes, alternativt undersöks om den inte går att undvika.
L2015:1476 SO om Söderby	Fornlämningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning?	Stensättning – status fastställs vid den arkeologiska utredningen?
Vägkorridor 3:3			
L2015:2480 SV om Kråkhättan	Fornlämningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Stensättningsliknande lämning. Möjlig kolbotten? Bör ingå i den arkeologiska utredningen etapp 2 för att klargöra status.

Lnr	Lämningstyp	Status	Känslighet - rekommendationer
L2015:2206 S om Denan	Gravfält	Ej fornlämning	Gravfält, bortschaktat. Huvuddelen bortschaktades 1959-60. Kontrollera eventuella rester vid arkeologisk utredning etapp 2.
L2015:2917 S om Denan	Stensättning	Fornlämning	Stensättning, rest av. Undvikes, alternativt undersöks.
L2015:2354 S om Denan	Stensättning	Fornlämning	Stensättning. Undvikes, alternativt undersöks.
L2015:3029 S om Denan	Stensträng	Möjlig fornlämning	Stensättning – status fastställs vid den arkeologiska utredningen?
L2015:3028 S om Denan	Stensättning	Fornlämning	Stensättning. Undvikes, alternativt undersöks.
Vägkorridor 4:1			
L2016:8724	Hålväg	Fornlämning	Hålväg. Undvikes, alternativt undersöks.
Vägkorridor 4:2			
L2015:2527 N om Gullunge	Gravfält	Fornlämning	Gravfält; ca 45 gravar. Undvikes, alternativt undersöks om den inte går att undvika.
Vägkorridor 4:3			
L2015:2963 SO om Gullunge	Gravfält	Fornlämning	Gravfält, ca 14 fornlämningar. Undvikes, alternativt undersöks.
L2016:9639 SO om Gullunge	Vallanläggning / Fornborg	Fornlämning	Vallanläggning / Fornborg. Undvikes, alternativt undersöks.
L2016:9212 S om Gullunge	Fyndplats stenålder	Övrig kulturhistorisk lämning	Fyndplats för båtyxa. Eventuell utredningsgrävning för att kontrollera fyndplatsen.

5.4 Kyrkomiljöer

Vägkorridorerna berör inte någon kyrkomiljö.

5.5 Bebyggelse

I området finns få bebyggelsemiljöer då merparten av korridoren går genom skogsmark. Vägkorridoren tangerar tre bebyggelsemiljöer som behandlas i Norrtälje kommuns bebyggelseinventering från slutet av 1960-talet. Det är Övre Alhamra. Eklund/Sjöändan och Söderby. Byggnaderna beskrivs inte utan omnämns med namn och olika färgbeteckningar vars kriterier inte är specificerade.

Alhamra ligger norr om vägkorridor 1:1, med infart från väg 77 i ett lummigt område med höga lövträd. Eklund/Sjöändan ligger öster om den västra delen av vägkorridor 1:1, i kanten av Långsjön. Ytterligare en miljö behandlas i Norrtälje kommuns bebyggelseinventering och det är Söderby med dess många byggnader, bl.a. en äldre fattigstuga. Söderby ligger strax norr om vägkorridor 2:1 och berörs inte direkt, däremot så kan bymiljön påverkas på ett övergripande plan då landskapsbilden och lokalvägarna i området påverkas av en ny vägdragning.

I tabell 2 listas bebyggelsemiljöer och enskilda byggnader av kulturhistoriskt intresse inom vägkorridoren, såväl de som finns med i 1960-talets bebyggelseinventering samt bebyggelsemiljöer som noterats vid besiktning av området. Det har inte ingått i uppdraget att utföra en bebyggelseinventering.

Tabell 2. Bebyggelse inom vägkorridoren, se karta 1-4.

Namn	Typ	Beskrivning	Känslighet - rekommendationer
Vägkorridor 1:1			
Övre Alhamra Norr om väg 77, O om vägkorridor	Mangårdsbyggnad Kulturhistoriskt värdefull	Villa med frontespis av traditionell typ för Rimbo-trakten. Omgiven av höga lövträd och med bevarad gårdsbild.	Den trädkantade uppfarten kan ev. komma att beröras.
Eklund / Sjöändan	Villa Kulturhistoriskt värdefull	Äldre villa, från tidigt 1900-tal med uthus - tidigare garveri – småindustri. Fint läge invid sjön som var en förutsättning för garveriets verksamhet.	Bebyggelsens läge på ett näs mellan två sjöar kommer förändras om det kommer en ny väg i området. Bebyggelsen kommer inte att beröras direkt, det finns dock risk för att dess miljöskapande betydelse kan minska.
Stavsättra S om vägkorridor	Torpmiljö	Äldre torpmiljö med äldre karaktär. Omgärdad av skog och mindre hagmarker i ett småbrutet landskap.	Kommer inte i direkt kontakt med ny väg.
Björksättra o Marielund S om vägkorridor	Torpmiljö och 1900-talsvilla	Varierad bebyggelsemiljö.	Kommer inte i direkt kontakt med ny väg.
Vägkorridor 2:1			
Svartkärret N om vägkorridor	Torpmiljö och 1900-talsvilla	Varierad bebyggelsemiljö.	Kan komma att få utblickar mot en ny väg, den skyddade miljön kommer att påverkas.
Söderby N om vägkorridor	By Kulturhistoriskt värdefull	By av klungby-karaktär, med äldre byggnader och välbevarad karaktär. Stor miljöskapande betydelse i landskapet. Enskilda byggnader av intresse.	Bebyggelsen berörs inte direkt. Landskapsrummet vid Söderby kan påverkas så att samband mellan bebyggelsemiljöer riskerar att bli mindre tydliga. Miljön är redan påverkad av väg 280.
Marielund och Söderbylund Mellan korridor 2:1 och 2:2	Torp och utskiftad gård från Söderby	Varierad bebyggelse	Berörs inte, sannolikt inte inom synhåll från vägen.
Vägkorridor 2:2 – ingen bebyggelse inom korridoren			
Vägkorridor 3:1 – ingen bebyggelse inom korridoren			
Denan med ridhusanläggning S om vägkorridor, tangeras	Gård	Nyare 1900-talsbebyggelse – varierad karaktär, ridhusanläggning.	Bebyggelsen berörs inte direkt. Landskapsrummet vid Denan kan påverkas negativt.
Vägkorridor 3:2 – ingen bebyggelse inom korridoren, tangerar bebyggelse vid Broby inom 3:3			

Namn	Typ	Beskrivning	Känslighet - rekommendationer
Vägkorridor 3:3			
Hallboda	Torp	Finns med på karta från sent 1800-tal.	Berörs troligen inte.
Kråkhättan	Torp	Finns med på karta från sent 1800-tal.	Berörs troligen inte.
Broby S om vägkorridor Tangeras av 3:2	Gård och verksamhetslokaler	Varierad bebyggelse, några från sent 1800-tal. Ombyggda – merparten består i varierad bebyggelse från 1900-talet, hus inom korridoren utgörs av yngre villor.	Flera byggnader kan komma att behöva rivas.
Ekevägen, S om vägkorridor vid väg 982 - tangeras	Villor och fritidshus från 1900-talets andra hälft	Varierad yngre bebyggelse.	Ingen bebyggelse berörs direkt.
Vägkorridor 4:1 – ingen bebyggelse inom korridoren			
Rilanda –N om och intill korridoren	By	Äldre radbybebyggelse utmed den äldre Norrtäljevägen med nyare tillskott.	Bebyggelsen berörs inte direkt. Distans mellan väg och bebyggelse gynnar upplevelsen av miljön.
Fritidshus SV om Gullungesjön	Sportstuga	Timrat fritidshus, yngre än 1952.	Kan komma att beröras.
Vägkorridor 4:2 – ingen bebyggelse inom korridoren			
Gullunge N delen tangeras	Villa	Nybyggd villa tangeras.	Berörs inte direkt.
Vägkorridor 4:3 – ingen bebyggelse inom korridoren			
Gullunge N om vägkorridor	By, kulturhistoriskt värdefull.	By om två gårdar invid bygata- äldre välbevarad karaktär.	Viktigt att vägen placeras så att bymiljöns genuina karaktär består.

Känslighet och rekommendationer
De kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöerna vid Alhamra, Söderby och Gullunge berörs inte direkt men riskerar att påverkas i olika grad. Det är viktigt att vägen hålls så långt som möjligt från dessa bebyggelsemiljöer och att det tas hänsyn till den gröna miljön runt gårdarna, t.ex. vårdträd.

Vid Broby och vid infarten till Gullunge finns det bebyggelse som riskerar att behöva rivas. Här är det viktigt att placera en ny väglinje på avstånd från bebyggelsen för att om möjligt värna den.

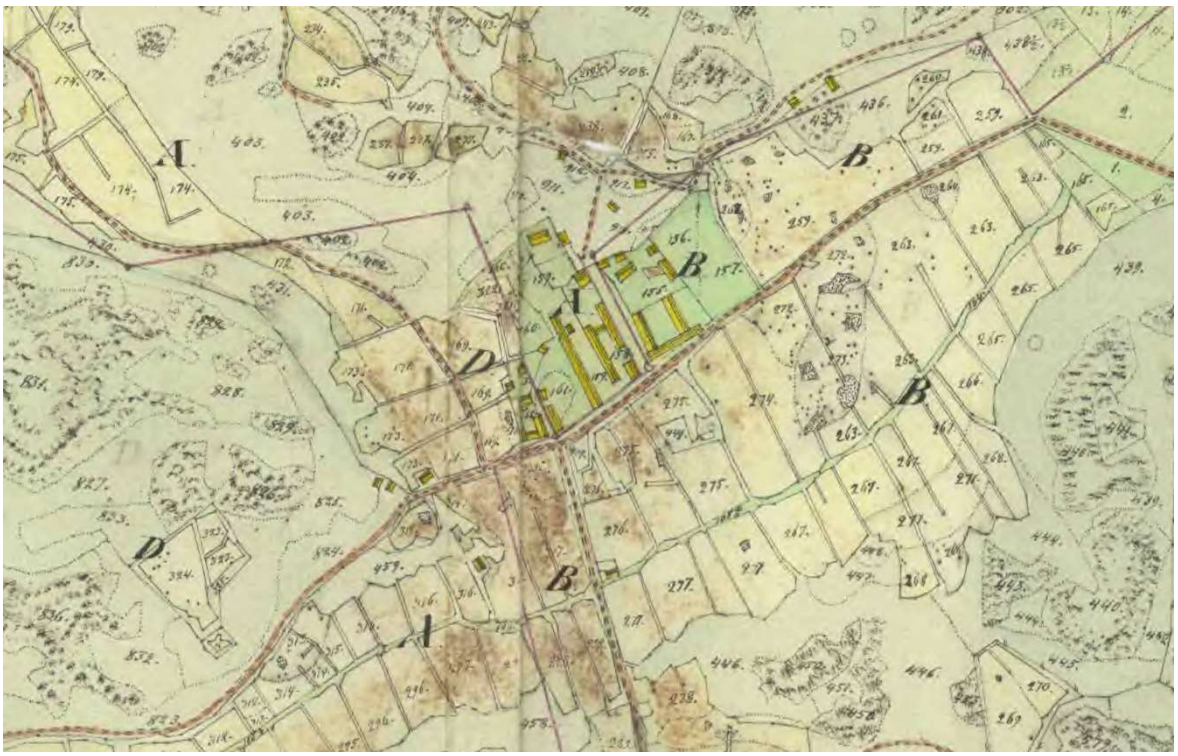

Figur 18. Gullunge, laga skifte år 1838. Då finns fyra gårdar i byn. Trots att marken skiftas så behåller byn sin bebyggelsestruktur som kan upplevas än idag.

5.6 Kommunikationsmiljöer

Vägkorridoren för väg 77 delen Eknäs – trafikplats Ledinge går i ett helt nytt läge och kommer att korsa flera äldre vägar. Den kommer att beröra vägen från Alhamra till Adamsberg på södra sidan av Långsjön, en väg som slingrar sig fram genom skogen förbi Stavkärr och Svartkärret. Väg 280 från Rimbo, såväl den gamla äldre 1600-talssträckningen som den yngre från 1900-talet, kommer att korsas. Här finns risk att framför allt den äldre vägsträckningen, som även kantas av en milstolpe, kan komma att tas ur bruk.

Från Finnby går det en väg mot sydost, genom skogen till Denan, som fortsätter till Broby invid den äldre landsvägen mellan Stockholm och Norrtälje. Vägen mellan Finnby och Broby korsas av vägkorridoren. Vägen är terränganpassad med äldre karaktär och slingrar sig fram genom skogen.

Mellan Broby och Rilanda korsar vägkorridoren väg 982, den äldre landsvägen mellan Stockholm och Norrtälje, som idag är viktig lokalväg. Därefter fortsätter vägkorridoren mot sydost där den passerar över Gullunge bygata som har bevarat sin äldre karaktär.

Känslighet och rekommendationer
Vägarna är känsliga för att korsas på ett sådant sätt att de tas ur bruk. Det terränganpassade vägnätet går tillbaka till minst 1600-1700-talen och har till stora delar bevarat sin äldre karaktär. Det är därför viktigt att försöka planera så att inte längre sträckor tas ur bruk. De vägavsnitt som har bevarat sin äldre karaktär av bygata är särskilt känsliga och måste visas stor hänsyn så att de kan bevara sin karaktär och vägbeklädnad, t.ex. grusbeläggning.

6. Kulturmiljövärden

Miljöer, objekt och samband längs med sträckan värderas och bedöms utifrån hur väl de representerar landskapets bärande karaktärsdrag och utifrån hur väl de bidrar till läsbarheten av landskapets historiska utveckling.

6.1 Kriterier för bedömning av värdet

Högt värde: Särskilt representativa miljöer och objekt som berättar om en viss historisk funktion, ett förlopp eller ett sammanhang. Miljöerna är välbevarade och ingår i ett tydligt sammanhang. Ofta har de hög grad av historisk läsbarhet. Högt värde omfattar även objekt som är särskilt betydelsebärande för ett förlopp eller en tid trots att sammanhanget idag är otydligt eller brutits.

Måttligt värde: Representativa miljöer som berättar om en viss historisk funktion, ett förlopp eller ett sammanhang. Miljöerna är vanliga och viktiga för den historiska läsbarheten.

Litet värde: Avgränsade miljöer där sammanhanget är otydligt eller har brutits. För dessa miljöer är graden av historisk läsbarhet låg.

6.2 Kriterier för bedömning av effekter

Stora negativa effekter: Uppstår när föreslagen åtgärd medför att kulturmiljövärden går förlorade och den historiska läsbarheten försvåras kraftigt eller upphör helt.

Måttliga negativa effekter: Uppstår när föreslagen åtgärd medför att kulturmiljövärden fragmenteras eller skadas. Värden går delvis förlorade så att helheten inte kan uppfattas och den historiska läsbarheten reduceras.

Små negativa effekter: Uppstår när föreslagen åtgärd medför att kulturmiljövärden som inte är betydelsebärande för kulturmiljöns helhet och historiska samband/strukturer skadas eller tas bort. Den historiska läsbarheten kan även fortsättningsvis uppfattas.

Positiva effekter: Uppstår när föreslagen åtgärd medför att värdebärande karaktärsdrag förstärks och läsbarheten av landskapets utveckling förbättras.

Tabell 3. Matris som illustrerar bedömningsmetodik

Intressets värde	***Effekter, förändringens omfattning***			
	Stora negativa effekter	***Måttlig negativa effekter***	***Små negativa effekter***	***Positiva effekter***
Högt värde	*Stor negativ konsekvens*	*Stor negativ konsekvens*	*Måttlig negativ konsekvens*	*Positiv konsekvens*
Måttligt värde	*Stor negativ konsekvens*	*Måttlig negativ konsekvens*	*Små negativa konsekvenser*	*Positiv konsekvens*
Lågt värde	*Måttlig negativ konsekvens*	*Små negativa konsekvenser*	*Små negativa konsekvenser*	*Positiv konsekvens*

7. Värdefulla miljöer – samlad bild inom vägkorridoren

I kapitel 3 presenterades områdets kulturhistoriska utveckling som en bakgrund till förståelsen av områdets kulturmiljö. I nästa kapitel, kapitel 4, redogörs för lagskyddade miljöer och lämningar, såsom riksintresseområden för kulturmiljövården och fornlämningar. Ett avsnitt visar kulturmiljöer Norrtälje kommun pekat ut som intressanta på kommunal nivå. Ett avsnitt redovisar bebyggelse som finns omnämnda i Norrtälje bebyggelseinventering från 1960-talet. Till det kommer lämningar som finns med i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister och som inte har lagskydd. Det handlar om lämningar som klassats som möjliga fornlämningar och som övriga kulturhistoriska lämningar. I bebyggelseavsnittet omnämns, utöver de byggnader som finns med i 1960-talets bebyggelseinventering, några bebyggelsemiljöer som noterats vid besiktning av området. I avsnittet om kommunikationsmiljöer omnämns några vägavsnitt som noterats som välbevarade vid besiktning av området. Uppdraget har inte omfattat någon väginventering, ej heller någon bebyggelseinventering.

Utifrån kapitlet 3. Kulturhistorisk bakgrund, kapitel 4. Förutsättningar kulturarv – utgångspunkter och kapitel 5. Förutsättningar och rekommendationer för val av vägkorridor så kan följande tre värdefulla kulturmiljöer urskiljas inom vägkorridoren:

- Söderby med omgivande landskapsrum. Söderby, en by med välbevarad bebyggelsestruktur med närliggande milstolpe och backstuga. Söderby har kvar en äldre sammanhållen bebyggelsestruktur, även om det flyttats ut någon enstaka gård i samband med 1800-talets laga skifte. Byn ligger i ett traditionellt läge omgiven av sin åkermark. Enskilda byggnader har inte studerats ingående. Byns sammanhållna karaktär, tillsammans med den omgivande åkermarken, berättar om äldre tiders bebyggelsestruktur och en jordbruksbys direkta koppling till sin produktionsmark. Sambandet är vanligt i Mälardalen och många andra jordbruksbygder. Miljön har ett högt värde. Miljön ligger inom vägkorridor 2.1.

- Fornlämningsmiljö sydost om Finnby, i gränsen mellan högländ skogsmark och öppen åker, finns en mindre fornlämningsmiljö med några gravar och en hällristning som riskerar att beröras. Utifrån kända fornlämningar kan området karaktäriseras som en bronsåldersmiljö. Miljön kan ses som en pendang till Finnby fornlämningsmiljö, kommunalt utpekad kulturmiljö, i norra kanten av vägkorridor 3.1. De har inte ett direkt rumsligt samband. Fornlämningsmiljön ligger på gränsen mellan vägkorridor 3.1 och 3.2 och är en mindre, avgränsad miljö av måttligt värde.

- Gullunge by med tillhörande fornlämningsmiljö. Miljön omfattar en fornborg/vallanläggning och ett gravfält med direkt rumsligt samband med Gullunge by. Byn har välbevarad bebyggelsestruktur och enskilda byggnader som vid besiktning i området bedömts som välbevarade. De tydliga lämningarna, deras rumsliga samband och den historiska kontinuiteten från fornborg till gravfält och by gör att miljön bedöms ha ett högt värde. Miljön berörs av vägkorridor 4.2 och 4.3

Figur 19. Vid Gullunge hittades på 1800-talet en silverskatt med en skål och ett krucifix som daterats till 1100-talet. Skatten antas vara kyrkliga föremål. De visar på Gullunges ställning i slutet av 1000-talet och i början av 1100-talet.

8. De värdefulla kulturmiljöernas sårbarhet, rekommendationer och påverkan

En ny vägdragning kommer innebära ett nytt inslag i landskapet mellan Eknäs och trafikplats Ledinge. Den kommer beröra flera bebyggelsemiljöer och fornlämningar samt möjliga fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar.I området för vägkorridorerna har det noterats tre kulturhistoriskt värdefulla miljöer; Söderby med omgivande landskapsrum; fornlämningsmiljö sydost om Finnby; Gullunge by med tillhörande fornlämningsmiljö.

Söderby med omgivande landskapsrum – miljön är känslig för påverkan som innebär att byggnader försvinner eller att det bildas en barriär mellan by och omgivande jordbruksmark på ett sådant sätt att det inte längre är möjligt att se hur byn är placerad mitt i åkermarken.
Rekommendation: Vid Söderby innebär en vägkorridor med sydlig dragning minst påverkan på kulturmiljön. Rekommendationen leder till måttlig negativ konsekvens.

Fornlämningsmiljö sydost om Finnby – miljön är känslig för påverkan som innebär att fornlämningar inom miljön försvinner. Den är också känslig för ingrepp eller barriärer som innebär att sambandet mellan fornlämningarna inom miljön inte längre kan förstås eller upplevas.
Rekommendation: Minst påverkan på fornlämningsmiljön nås genom att placera en väglinje utmed norra kanten av 3.1 alternativt utmed södra kanten av 3.2. Rekommendationen leder till små till måttliga negativa konsekvenser.

Gullunge by med tillhörande fornlämningsmiljö – miljön är känslig för påverkan som innebär att bybebyggelsen eller fornlämningar riskerar att skadas alternativt försvinna. Miljön är också känslig för ingrepp som leder till att det rumsliga sambandet mellan fornlämningarna och den kontinuerliga kontexten mellan fornlämningar och bymiljön inte längre kan förstås och upplevas. Rekommendation: En placering av en väglinje utmed norra kanten av vägkorridor 4.2 eller utmed den södra kanten av vägkorridor 4.3 innebär minst påverkan på Gullunge kulturmiljö. Rekommendationen leder till små negativa konsekvenser.

9. Samlad bedömning

Vägkorridorerna kommer att beröra flera kulturmiljöer, bebyggelsemiljöer och fornlämningar. Det är dock få lämningar och miljöer som riskerar att beröras i sådan omfattning att de inte kommer att finnas kvar.

De värdefullaste och känsligaste miljöerna som riskerar att beröras är från väster till öster:

- Alt. 2:1 - Landskapsrummet söder om Söderby där det även finns en milstolpe och en backstuga.
- Alt. 3:2, västra delen – Söder om Finnby, i gränsen mellan högländ skogsmark och öppen åker finns en mindre fornlämningsmiljö med några gravar och en hällristning som riskerar att beröras.
- Alt. 4:3, östlig förbindelsekorridor – Söder om den kulturhistoriskt intressanta byn Gullunge finns en fornborg/vallanläggning och ett gravfält. Fornlämningsmiljön vid Gullunge bör hållas ihop med Gullunge by och det bygravfält som ligger norr om byn. Det är inte lämpligt att dela upp rika fornlämningsmiljöer.

Från väster till öster medger följande kombination av vägkorridorer minst påverkan på kulturmiljön med fornlämningar och bebyggelse:

- Alternativ 1:1 - liten påverkan på kulturmiljövärden.
- Alternativ 2:2 – liten påverkan på kulturmiljövärden.
- Alternativ 3:3 – påverkan på ett fornlämningsområde vid Broby som redan är kraftigt förstört. De uppbär inte höga kulturmiljövärden. Någon yngre/äldre ombyggd villa kan påverkas.
- Alternativ 4:1 – Gullunge bymiljö och fornlämningsmiljö påverkas inte i någon högre utsträckning och höga kulturmiljövärden kan bevaras. Ett fritidshus riskerar att påverkas i hög grad och kanske försvinna.

Utifrån kulturmiljöaspekter innebär en vägkorridor utifrån alternativen 1:1, 2:2, 3:3 och 4:1 minst påverkan på kulturmiljövärden.

10. Referenser

Morger K, 1990. Kulturminnesvårdsprogram för Norrtälje kommun.

Ramström, A. 2015. Arkeologisk utredning etapp 1 inför ombyggnad av väg 77. Gottröra, Rimbo, Skederid samt Husby-Sjuhundra socknar, Norrtälje kommun, Uppland. Arkeologgruppen AB, rapport 2015:61.

Ramström, A. 2017. Kompletterande arkeologisk utredning etapp 1, väg 77, söder om Adamsberg, Rimbo socken, Norrtälje kommun, Uppland. Arkeologgruppen AB, rapport 2017:35.

Trafikverket. 2015. PM. Kulturmiljö. Väg 77 delen länsgränsen – Rösa. Norrtälje kommun, Stockholms län. Vägplan, val av lokaliseringsalternativ, 2015-03-13. Projektnummer 107256. Författare, Karin Beckman-Thoor, Kraka kulturmiljö AB.

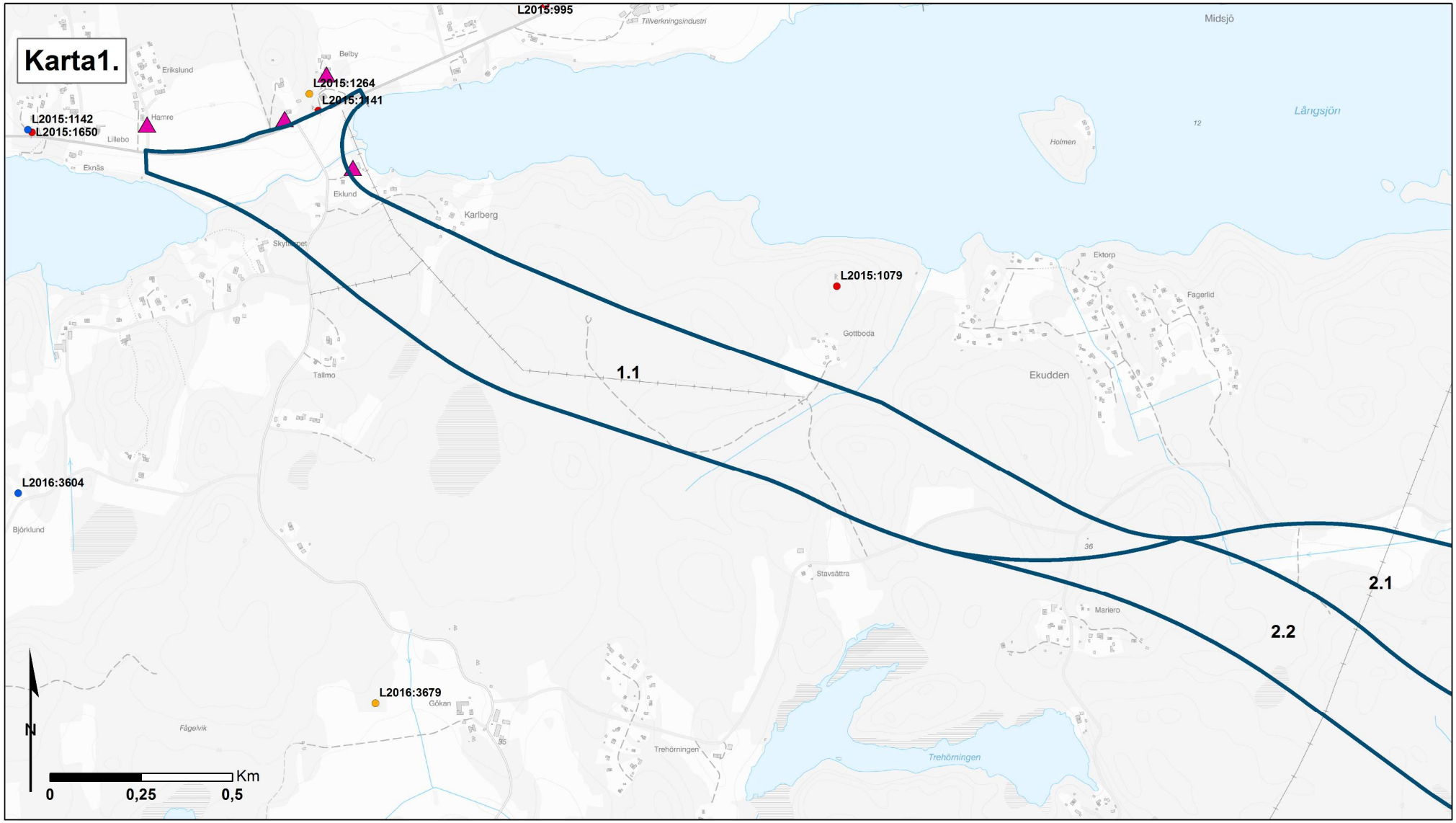

Teckenförklaring

Vägkorridor	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning
Kommunala värdekärnor	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning
Byggnad	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning

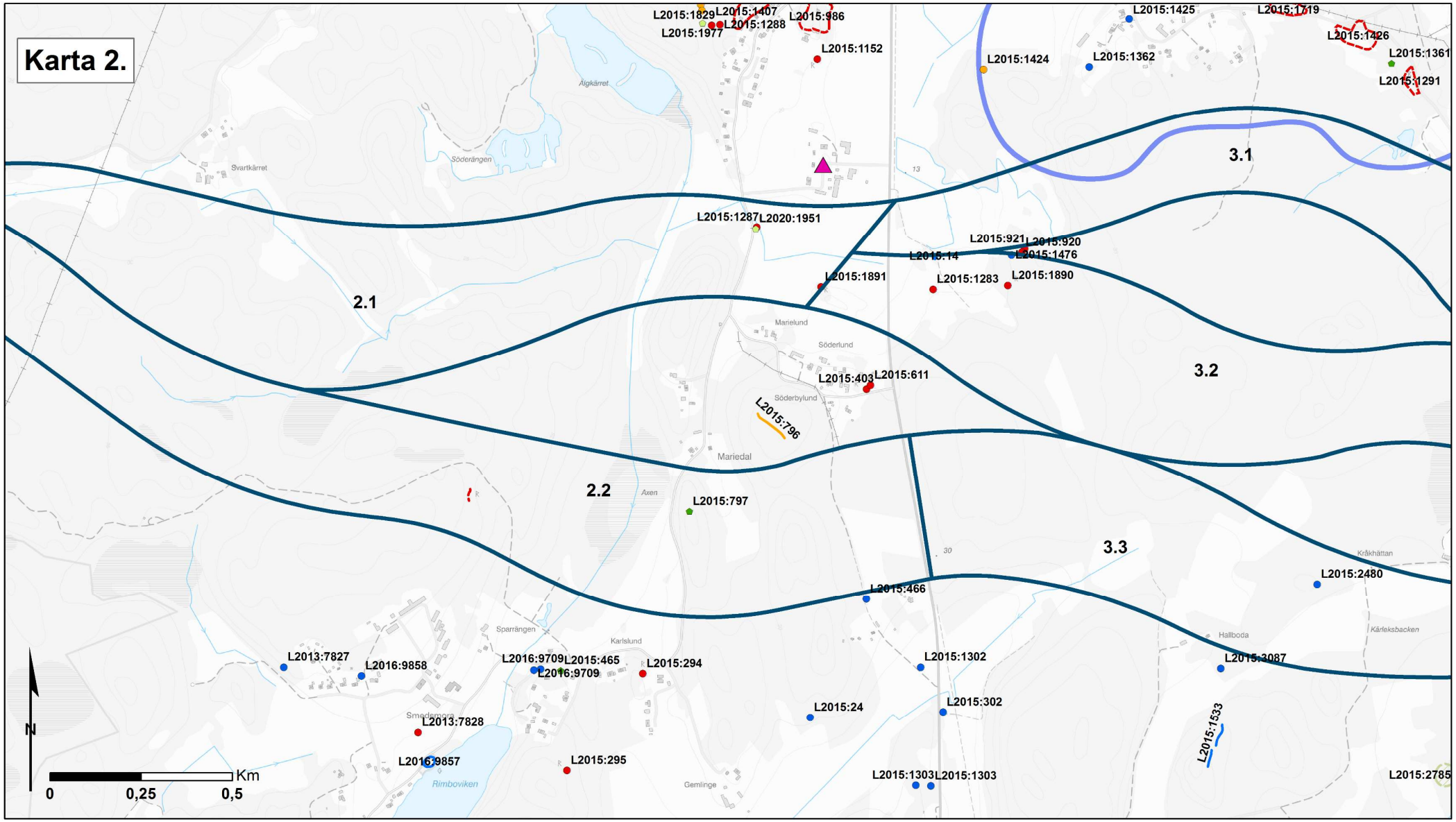

Teckenförklaring

Vägkorridor	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning
Kommunala värdekärnor	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning
Byggnad	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning

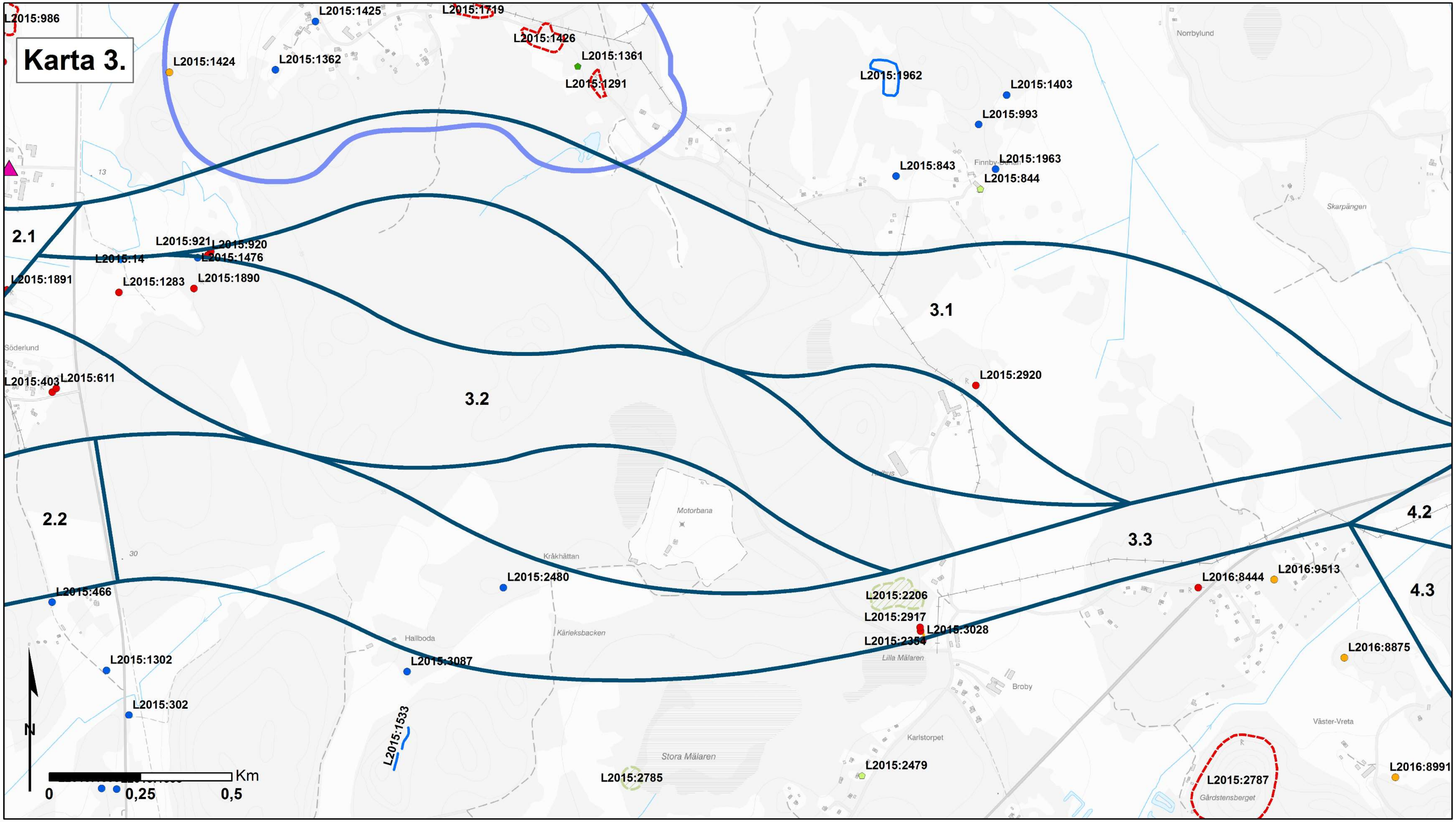

Teckenförklaring

- Vägkorridor
- Kommunala värdekärnor
- Byggnad
- Fornlämning (yta)
- Fornlämning (linje)
- Fornlämning (punkt)
- Övrig kulturhistorisk lämning (yta)
- Övrig kulturhistorisk lämning (linje)
- Övrig kulturhistorisk lämning (punkt)
- Möjlig fornlämning (yta)
- Möjlig fornlämning (linje)
- Möjlig fornlämning (punkt)

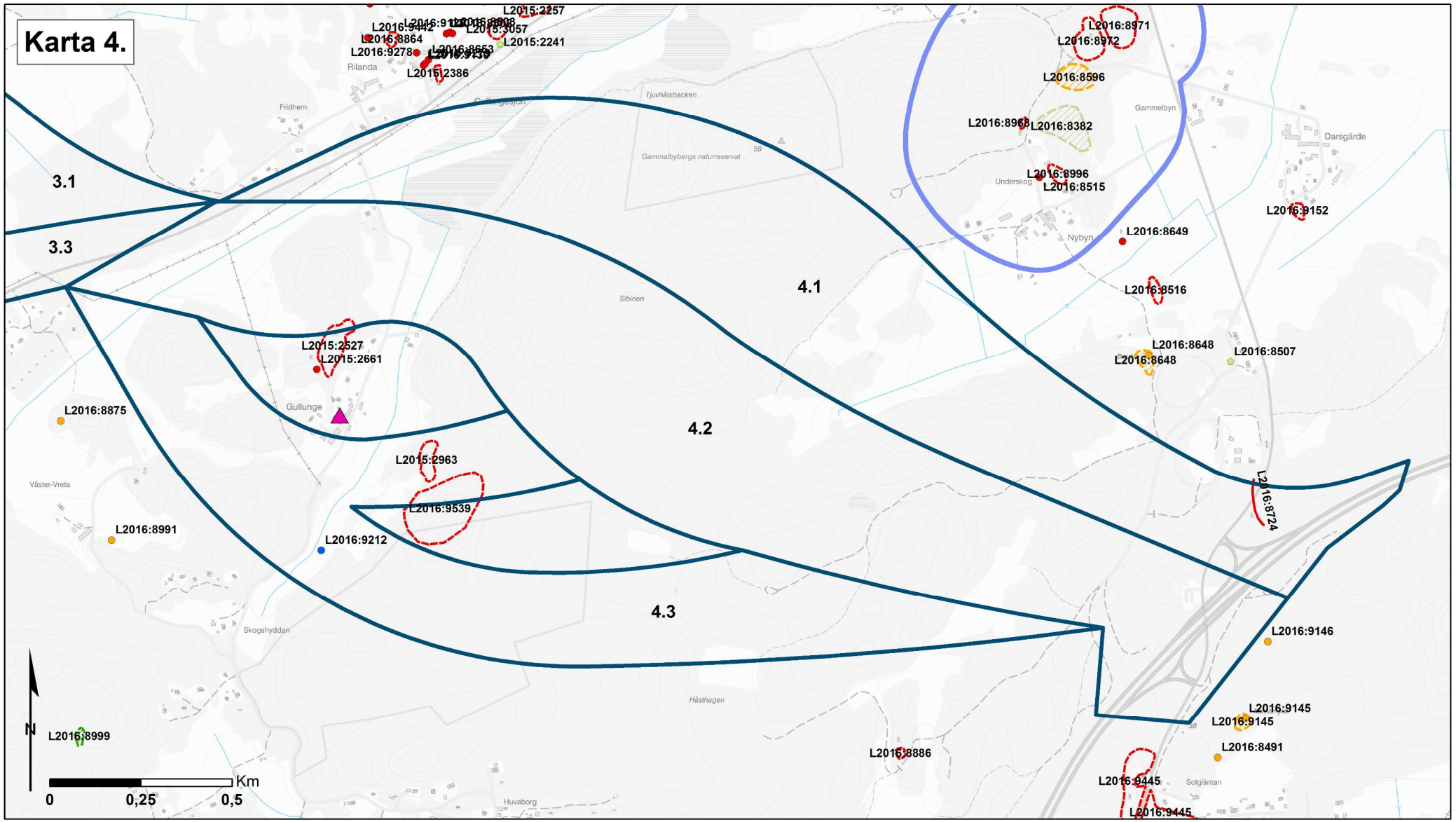

Teckenförklaring

Vägkorridor	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning
Kommunala värdekärnor	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning
Byggnad	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Möjlig fornlämning

TRAFIKVERKET

Trafikverket, 172 90 Sundbyberg. Besöksadress: Solna strandväg 98, Solna.
Telefon: 0771-921 921, Texttelefon: 020-600 650

www.trafikverket.se